

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**Навчально-науковий інститут**  
**публічного управління та державної служби**

**НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ НА**  
**ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»,**  
**КУРСОВИХ РОБІТ, АНАЛІТИЧНИХ ЗАПИСОК,**  
**ЕСЕ ТА РЕФЕРАТІВ**

*НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК*

**для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, які**  
**навчаються за освітньо-професійною програмою «Урядування у сфері**  
**національної безпеки» за спеціальністю 256 «Національна безпека**  
**(за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)»**

**КИЇВ-2023**

УДК 351.86(072)

Рецензенти:

доктор юридичних наук, доцент Н.М.Корчак  
(Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби  
Київського національного університету імені Тараса Шевченка),  
доктор наук з державного управління, професор І.А.Семенець-Орлова  
(Міжрегіональна Академія управління персоналом),  
доктор наук, з державного управління, професор О.С. Твердохліб  
(Інститут державного управління та наукових досліджень у сфері цивільного захисту)

*Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка ( протокол № 1 від 11 вересня 2023 р.).*

**Ситник Г.П., Клименко Н.Г., Орел М.Г.**

С 41 Написання кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр», курсових робіт, аналітичних записок, есе та рефератів: навчально-методичний посібник / уклад. Г.П. Ситник, Н.Г. Клименко, М.Г. Орел. Київ, 2023. 100 с.

У навчально-методичному посібнику визначено основні вимоги та рекомендації щодо вибору тем, написання та оформлення кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр», курсових робіт, аналітичних записок, есе та рефератів студентам, які навчаються які навчаються за освітньо-професійною програмою «Урядування у сфері національної безпеки» за спеціальністю 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення та видами діяльності)».

УДК 351.86(072)

## **ЗМІСТ**

<b>РОЗДІЛ 1</b>	
<b>МЕТА НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ БАКАЛАВРСЬКИХ ТА КУРСОВИХ РОБІТ, АНАЛІТИЧНИХ ЗАПИСОК, ЕСЕ ТА РЕФЕРАТІВ</b>	<b>5</b>
<b>РОЗДІЛ 2</b>	
<b>ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ТА ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ</b>	<b>7</b>
<b>РОЗДІЛ 3</b>	
<b>НАПИСАННЯ, ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ</b>	<b>36</b>
<b>РОЗДІЛ 4</b>	
<b>ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ АНАЛІТИЧНИХ ЗАПИСОК</b>	<b>62</b>
<b>РОЗДІЛ 5</b>	
<b>ВИБІР ТЕМ, ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ЕСЕ</b>	<b>67</b>
<b>РОЗДІЛ 6</b>	
<b>ВИБІР ТЕМ, ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТУ</b>	<b>71</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b>	<b>76</b>
<b>ДОДАТКИ</b>	<b>78</b>

## РОЗДІЛ 1

### МЕТА НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ БАКАЛАВРСЬКИХ ТА КУРСОВИХ РОБІТ, АНАЛІТИЧНИХ ЗАПИСОК, ЕСЕ ТА РЕФЕРАТІВ

Оволодіння загальними та фаховими компетентностями, а також досягнення програмних результатів навчання, визначених освітньо-професійною програмою «Урядування у сфері національної безпеки» на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення та видами діяльності)» галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» передбачає виконання студентами низки індивідуальних завдань, серед яких: написання та захист кваліфікаційної бакалаврської роботи, написання курсових робіт, здійснення аналітичних досліджень актуальних проблем у сфері національної безпеки, а також написання есе та рефератів.

*Кваліфікаційна бакалаврська робота* є теоретико-прикладним дослідженням та завершальним етапом навчальної роботи студентів, тому її захист є обов'язковою складовою підсумкової атестації студента на здобуття кваліфікації бакалавра з національної безпеки. Кваліфікаційна бакалаврська робота – кваліфікаційна праця, що містить теоретичне осмислення актуальної практичної проблеми у сфері національної безпеки, а також науково обґрунтовані шляхи її вирішення. Вона є підсумком навчальної діяльності студента протягом усього періоду навчання, а її рівень, змістовність, стилістика, актуальність теми і захист повинні підтвердити отримані знання і набуті практичні навички. У процесі виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи студенти повинні використовувати монографії, наукові фахові журнали, періодичні видання, законодавчу базу, матеріали виробничої практики в конкретній організації чи установі, Інтернет-матеріали та інші сучасні джерела інформації. Результати дослідження наведені у кваліфікаційній бакалаврській роботі повинні бути узагальнені, а також можуть бути проілюстровані в таблицях, діаграмах, схемах тощо. До її захисту допускаються студенти, які

повністю виконали навчальний план та успішно склали кваліфікаційний іспит.

*Курсові роботи* є кваліфікаційними науковими роботами, що виконуються студентами індивідуально (у позааудиторний час під час самостійної роботи) у процесі їх навчання у вищому навчальному закладі. Їх метою є закріплення, поглиблення й узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання, формування у них навичок самостійної роботи та розробки комплексу заходів, спрямованих на підвищення ефективної роботи суб'єктів забезпечення національної безпеки. Курсова робота є видом наукової роботи, яка посідає проміжне місце між роботами реферативного плану і науково-дослідними, що передбачає самостійне дослідження студентами актуальних проблем й теоретичне їх викладення відповідно до вимог щодо оформлення результатів наукових досліджень. Тому виконання курсових робіт є одним з методів інтенсифікації самостійної навчальної та науково-дослідної роботи студентів, сприяє поглибленому засвоєнню ними змісту навчальних дисциплін і набуттю навичок самостійної роботи під час виконання завдань у різних ситуаціях у сфері національної безпеки.

*Метою написання аналітичних записок*, які виконуються під час практичних та семінарських занять під керівництвом викладача, є комплексний аналіз тієї чи іншої проблеми або ситуації у сфері національної безпеки. На основі цього аналізу готуються відповідні практичні рекомендації щодо розв'язання проблеми (частини проблеми) або врегулювання ситуації, які оформлюються у вигляді аналітичної записки суб'єктам (органам) забезпечення національної безпеки. Тому написання аналітичних записок розвиває у студентів творчий підхід до моделювання ситуацій у сфері національної безпеки та підготовки відповідних рекомендацій і пропозицій щодо управлінських рішень, спрямованих на їх вирішення.

*Метою написання есе* як виду письмової, самостійної, творчої роботи є активізація у студента навчально-пізнавальної діяльності, розвиток його творчого потенціалу щодо оригінального висвітлення тієї чи іншої проблеми у сфері національної безпеки. Тому під час написання есе головним є розвиток у

студента продуктивного й критичного мислення щодо перспектив розв'язання тієї чи іншої проблеми, що зумовлює вираження передусім його власної позиції.

*Реферат* також є видом письмової, самостійної, творчої роботи студента, яка має прикладний характер та практичну спрямованість. Метою його написання є підтвердження рівня опанування студентами основних положень з обраної тематики, головним чином демонстрація знань відповідної літератури, вміння аналізувати матеріал, робити узагальнення та самостійні висновки. Тому під час роботи над рефератом студенти набувають навичок самостійної роботи з літературою, навчаються порівнювати, аналізувати та систематизувати інформацію з різних галузей знань, використовувати рекомендовану літературу, приклади з практики, аби викладений ними матеріал був органічно пов'язаний з теоретичними положеннями.

## РОЗДІЛ 2

### ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ТА ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

У кваліфікаційній бакалаврській роботі висвітлюється характеристика актуальної практичної проблеми у сфері національної безпеки та на підставі отриманого досвіду діяльності конкретного органу, організації, установи, в якій студент проходив практику, обґрунтовуються конкретні шляхи її вирішення. Метою її підготовки є набуття студентом навичок самостійного науково-теоретичного та практичного дослідження суспільних процесів у сфері національної безпеки, аналізу результатів діяльності органів державної влади, установ з вироблення обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення управління у сфері безпеки.

Основними завданнями кваліфікаційної бакалаврської роботи є:

- ✓ узагальнення наукових засад з обраного напрямку дослідження;
- ✓ проведення комплексного аналізу досліджуваних процесів;
- ✓ систематизація зарубіжного досвіду забезпечення національної безпеки з обраної проблематики;
- ✓ розробка нових науково-практичних рекомендацій щодо підвищення дієвості й ефективності забезпечення національної безпеки у обраній сфері в Україні;
- ✓ підготовка доповіді та презентації, що передають основний зміст роботи, з подальшим захистом авторських положень та рекомендацій.

Виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи розпочинається з вибору об'єкта дослідження і завершуються захистом на засіданні екзаменаційної комісії. Її розробка студентом здійснюється згідно із планом, який розробляється ним разом з науковим керівником. Тому важливе значення для успішного написання кваліфікаційної бакалаврської роботи має вибір її теми. З цією метою кафедра глобальної та національної безпеки надає студентам визначений нею орієнтовний перелік тем кваліфікаційних бакалаврських робіт.

### **Послідовність виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи.**

Підготовку до написання кваліфікаційної бакалаврської роботи починають з *вибору теми*.

Здобувачам надається право вибору теми кваліфікаційної роботи в межах орієнтовної тематики бакалаврських досліджень, запропонованої кафедрою глобальної та національної безпеки (далі – кафедра) Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі – Інститут), а також керуючись власними навчальними, науковими, професійними інтересами та потребами. Здобувач може також запропонувати свою тему для кваліфікаційної бакалаврської роботи з необхідним обґрунтуванням доцільності її розробки.

Здобувачам пропонується обирати тему кваліфікаційної бакалаврської роботи з урахуванням потреб органів державного управління щодо розв'язання проблем забезпечення національної безпеки, вироблення та реалізації безпекової складової державної політики тощо.

Дублювання здобувачами однієї академічної групи тем кваліфікаційних робіт не допускається.

Тема кваліфікаційної бакалаврської роботи повинна бути лаконічною, відповідати суті вирішеного наукового завдання, вказувати на мету і предмет дослідження та його завершеність. В назві роботи скорочення, як правило, не допускаються. Допускаються загальноприйнятні скорочення: ООН, ЄС, НАТО тощо). Необхідно також уникати назв, в яких не відбито в достатній мірі суть проблеми дослідження, наприклад не починати зі слів: "Деякі питання...", "Матеріали до вивчення...".

Студент може запропонувати власну тему кваліфікаційної бакалаврської роботи, пов'язану з спеціальністю 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення та видами діяльності)», ґрунтуючись на особистих наукових інтересах, специфіці діяльності органу, установи, організації, що обирається для проходження практики та здійснення досліджень.

Для полегшення вибору теми кваліфікаційної бакалаврської роботи



студент повинен ознайомитись зі специфікою діяльності обраної бази практики, із наявними науковими роботами, періодичними виданнями, статистичними матеріалами, проконсультуватись із передбачуваним науковим керівником кваліфікаційної бакалаврської роботи, викладачами кафедри, фахівцями-практиками. При цьому необхідно зважати на актуальність теми для організації, можливість одержання під час проходження практики відповідних матеріалів, наприклад, статистичних, проведення власних спостережень тощо. Назва теми має бути чіткою і стислою, відповідати змісту проблеми, що вирішується, актуальною для практики забезпечення національної безпеки.

Таким чином, здобувач обирає тему самостійно чи з допомогою викладача кафедри.

Вибрану тему, яку здобувач зазначає в офіційному поданні на ім'я завідувача кафедри, на цьому етапі варто розглядати як попередній науковий напрям майбутньої кваліфікаційної бакалаврської роботи, але у будь-якому разі вона має бути пов'язана зі змістом дисциплін професійної підготовки за спеціальністю 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)». Кафедра на засіданні приймає рішення про затвердження теми кваліфікаційної бакалаврської роботи та призначення наукового керівника.

*Зразок аркушу погодження теми та керівника кваліфікаційної бакалаврської роботи наведено у додатку А.*

Теми кваліфікаційних бакалаврських робіт та наукові керівники затверджуються наказом директора Інституту за поданням кафедри. Як виняток, за наявності об'єктивних підстав, тема та/ чи науковий керівник кваліфікаційної бакалаврської роботи можуть бути змінені наказом директора Інституту, ***але не пізніше ніж за місяць до її захисту.***

Обравши тему, здобувач повинен чітко визначити об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження в межах кваліфікаційної бакалаврської роботи, етапи її написання, підібрати відповідну наукову літературу, нормативні та статистичні матеріали.

Після вивчення літературних джерел і нормативних матеріалів здобувач

складає *зміст* кваліфікаційної бакалаврської роботи (структуру роботи). Зміст роботи разом із завданням здобувач подає на кафедру для затвердження завідувачем кафедри не пізніше ніж через два тижні після затвердження теми і наукового керівника.

*Зразок змісту кваліфікаційної роботи наведено у додатку Б.*

Складання змісту – один з найважливіших етапів підготовчої роботи. Зміст повинен відображати сутність обраної теми, напрям та завдання її дослідження. Після самостійного складання кількох варіантів плану здобувач повинен звернутися до наукового керівника. Після обговорення підготовлених варіантів відбирається (або на їх основі складається) оптимальний варіант. Під час написання роботи зміст може уточнитися.

Після затвердження теми кваліфікаційної бакалаврської роботи та розробки її змісту здобувач спільно з науковим керівником складає «Індивідуальне завдання на кваліфікаційну бакалаврську роботу».

*Зразок форми індивідуального завдання на кваліфікаційну бакалаврську роботу наведено у додатку В.*

Результати проведеного дослідження в межах кваліфікаційної бакалаврської роботи подаються у систематизованому, узагальненому, придатному до аналізу вигляді.

Форма викладу отриманих даних визначається метою, завданнями, методами дослідження та індивідуальним стилем автора.

Результати кількісного дослідження можуть викладатися в табличній, графічній та описовій (текстовій) формі з попередньо обчисленими рангами, відсотками, середніми значеннями, показниками кореляції, коефіцієнтами відмінностей тощо.

Кваліфікаційна бакалаврська робота подається українською мовою.

У кваліфікаційній бакалаврській роботі необхідно стисло, логічно й аргументовано викладати зміст і результати дослідження, уникати бездоказових тверджень і тавтології, а також обов'язково робити посилання на публікації інших авторів.

Під час роботи над текстом необхідно консультиватися з науковим керівником щодо теоретичних положень, логіки викладу, використовуваних аргументів і методів дослідження, змісту основних висновків, а також поетапно надавати науковому керівнику окремі розділи роботи для перевірки.

Після перевірки науковим керівником окремих розділів кваліфікаційної бакалаврської роботи, здобувач має врахувати його зауваження шляхом внесення необхідних змін до її тексту.

### **Наукове керівництво та контроль за підготовкою кваліфікаційної бакалаврської роботи**

До основних функцій наукового керівника належать:

- ✓ допомога студенту у визначені теми кваліфікаційної бакалаврської роботи, а при потребі - у виборі об'єкта дослідження;
- ✓ орієнтація студента на поглиблене вивчення нормативних і літературних джерел, наукової, методичної, спеціальної літератури, що стосується досліджуваної проблеми, до початку виробничої практики;
- ✓ надання рекомендацій щодо збору необхідної інформації в період виробничої практики;
- ✓ присутність на попередньому захисті кваліфікаційної бакалаврської роботи;
- ✓ контроль і періодичне інформування кафедри щодо виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи;
- ✓ консультації щодо усунення виявлених недоліків роботи, оформлення роботи, підготовки доповіді та презентації;
- ✓ складання письмового відгуку про завершену кваліфікаційну бакалаврську роботу та контроль її подачі на кафедру для захисту.

Науковий керівник разом із студентом складає та уточнює план кваліфікаційної бакалаврської роботи, що повинна відповідати темі дослідження, мати чітку логіку поєднання теоретичної, аналітичної і рекомендаційної частини.

Підготовка кваліфікаційної бакалаврської роботи – починаючи від

творчого задуму до остаточного оформлення – здійснюється студентом самостійно, але під контролем наукового керівника. У процесі підготовки роботи студент знаходиться в постійному контакті з керівником, який спрямовує його роботу, а також контролює процес підготовки роботи, починаючи зі збору і накопичення студентом фактичного матеріалу за темою роботи під час проходження виробничої практики.

Терміни виконання окремих етапів кваліфікаційної бакалаврської роботи визначаються науковим керівником за участю студента. У визначені кафедрою терміни студент зобов'язаний подавати кваліфікаційну бакалаврську роботу науковому керівникові на перевірку. Відповідно до кафедрального плану попереднього захисту кваліфікаційних бакалаврських робіт, студент доповідає на засіданні кафедри про стан підготовки роботи, де обговорюються результати дослідження і визначається ступінь готовності роботи. Керівник і кафедра визначають основні напрями доопрацювання кваліфікаційної бакалаврської роботи, що фіксуються у протоколі кафедри.

Після усунення зауважень, студент завершує написання остаточного варіанту тексту та його оформлення за встановленими вимогами. Остаточна оформлена робота подається для перевірки на плагіат з використанням Антиплагіатної інтернет-системи на наявність запозичень із текстів, присутніх в базах університету, базах інших вищих навчальних закладів та в Інтернеті. Порядок проведення перевірки тексту роботи на плагіат визначається Положенням про систему виявлення та запобігання академічному плагіату у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, затвердженим Вченою радою Київського національного університету імені Тараса Шевченка 02.03.2020 р. (протокол № 8). URL: <https://knu.ua/pdfs/official/Detection-and-prevention-of-academic-plagiarism-in-University.pdf>

Після перевірки на плагіат робота з письмовим висновком цієї перевірки надається науковому керівникові, який після аналізу роботи готує письмовий відгук. Відгук наукового керівника має обов'язково містити висновок про можливість допущення роботи по захисту та пропозицію щодо її оцінки.

Науковий керівник подає роботу разом із своїм відгуком на кафедру. Подана робота підлягає зовнішньому рецензуванню науково-педагогічним, науковим, досвідченим практичним працівником, який має науковий ступінь, з іншої організації або установи.

У випадку недодержання студентом термінів, встановлених кафедрою щодо виконання кваліфікаційних бакалаврських робіт, завідувач кафедри, на підставі доповідної записки наукового керівника, має право звернутися до директора ННІ ПУДС Київського національного університету імені Тараса Шевченка з поданням про відрахування студента з університету.

У разі позитивного відгуку наукового керівника, наявності зовнішньої рецензії, письмового висновку про перевірку тексту роботи на плагіат з рекомендацією її допуску до захисту та за умов повного виконання здобувачем навчального плану, робота разом з відгуком наукового керівника, зовнішньою рецензією та письмовим висновком про перевірку тексту роботи на плагіат подається персонально студентом на кафедру. При цьому студент забезпечує друк та переплетення роботи в твердій обкладинці (палітурці).

Подана робота попередньо обговорюється кафедрою, яка приймає рішення про її допущення чи недопущення до захисту на засіданні екзаменаційної комісії. За результатами обговорення кафедра приймає рішення про допущення чи недопущення роботи до захисту. Про рішення кафедри здобувач інформується персонально.

Якщо робота має недоліки, що унеможливають допуск до захисту, це питання розглядається на засіданні кафедри, зазвичай у присутності студента та наукового керівника. Загальними підставами для недопущення студента до захисту роботи є:

- ✓ систематичне відхилення від встановлених кафедрою термінів виконання робіт;
- ✓ невідповідність роботи встановленим вимогам;
- ✓ відсутність у роботі самостійного дослідження студента, тобто наявність лише компіляції запозичених матеріалів за відсутності авторських

думок, висновків та пропозицій студента;

✓ наявність плагіату за висновком перевірки роботи з використанням Антиплагіатної інтернет-системи.

У разі негативного висновку кафедри витяг з протоколу її засідання надається директору ННІ ПУДС Київського національного університету імені Тараса Шевченка, який приймає рішення про недопущення здобувача до захисту роботи.

### **Загальний обсяг, структура та зміст кваліфікаційної бакалаврської роботи**

Загальний обсяг кваліфікаційної бакалаврської роботи має становити 45-60 сторінок (без титульного аркуша, змісту, списку використаних джерел і додатків).

Кваліфікаційна бакалаврська робота повинна мати таку структуру:

титульний аркуш;

анотації;

зміст;

перелік умовних скорочень (за необхідності);

вступ;

основна частина до якої належать: а) теоретична частина; б) аналітична частина; в) рекомендаційна частина;

висновки;

список використаних;

додатки (за наявності).

*Титульний аркуш.* Першою сторінкою кваліфікаційної бакалаврської роботи є титульний аркуш, який не підлягає суцільній нумерації. Титульний аркуш оформляється за встановленою формою та містить такі елементи:

назва вищого навчального закладу;

назва Інституту;

назва кафедри;

тема роботи;

рівень вищої освіти, спеціальність, за якою підготовлена кваліфікаційна бакалаврська робота, освітня програма, за якою навчався здобувач, форма його навчання, прізвище, ім'я та по батькові автора роботи;

науковий ступінь, наукове звання, прізвище, ім'я та по батькові наукового керівника;

рішення кафедри щодо допущення кваліфікаційної бакалаврської роботи до захисту перед державною екзаменаційною комісією;

науковий ступінь, наукове звання, прізвище, ім'я та по батькові завідувача кафедри;

місто і рік захисту.

*Приклад оформлення титульного аркушу кваліфікаційної бакалаврської роботи наведено у Додатку Г.*

*Анотації* кваліфікаційної бакалаврської роботи складаються українською та англійською мовами. Кожна анотація складається з таких частин: прізвище, ініціали автора, назва роботи; короткий зміст роботи; ключові слова. При цьому короткий зміст роботи має включати 4-5 простих речень, що формулюються у стверджувальній формі, починаючись зі слів «розкрито», «виділено», «висвітлено», «узагальнено», «запропоновано» та ін. За обсягом короткий зміст має складатися з 6-8 рядків тексту. При складанні короткого змісту роботи доцільно взяти за основу завдання, що визначені у вступі.

Наприкінці анотації наводяться *ключові слова*. Сукупність ключових слів повинна відображати тематику дослідження і відповідати основному змісту кваліфікаційної бакалаврської роботи. Кількість ключових слів має становити від п'яти до семи. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок через кому.

Після ключових слів наводиться список публікацій здобувача за темою кваліфікаційної бакалаврської роботи (за наявності). Вказуються наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати роботи та які засвідчують апробацію її матеріалів.

*Приклад оформлення анотації кваліфікаційної бакалаврської роботи*

*наведено у Додатку Д.*

*Зміст* повинен містити назви розділів і підрозділів із зазначенням нумерації та номери їх початкових сторінок. Назви розділів і підрозділів повинні бути стислими і зрозумілими, літературно грамотними, тісно пов'язаними з назвою роботи, але не повторювати її.

*Приклад оформлення змісту кваліфікаційної бакалаврської роботи наведено у Додатку Б.*

*Перелік умовних позначень та скорочень* подається за необхідності у вигляді окремого списку. Додатково пояснення умовних позначень та скорочень, символів, термінів наводиться у тексті кваліфікаційної бакалаврської роботи при першому згадуванні, але, якщо вони повторюються не більше двох разів, то до переліку не вносяться.

*У вступі*, обсяг якого має складати 3-4 сторінки друкованого тексту, необхідно дотримуватися такої послідовності викладу тексту:

- ✓ актуальність теми та необхідність її розробки з погляду практики забезпечення національної безпеки;
- ✓ ступінь висвітлення проблеми дослідження у науковій літературі, прізвища авторів, які зробили найбільший внесок у розробку досліджуваної проблеми;
- ✓ мета та завдання дослідження (завдання подаються у формі переліку, їх формулювання повинно відповідати змісту розділів кваліфікаційної бакалаврської роботи, зазвичай формулюється 5 завдань);
- ✓ об'єкт дослідження (процес або явище, що утворює проблемну ситуацію й обирається для дослідження);
- ✓ предмет дослідження (знаходиться у межах об'єкта дослідження та, як правило, повторює тему кваліфікаційної бакалаврської роботи);
- ✓ методологічна основа роботи (наводяться принципи, закономірності, теорії, концепції, підходи, загальнонаукові та конкретнонаукові методи, що стали основою вирішення кожного завдання дослідження);
- ✓ практичне значення результатів дослідження (зазначається, яким



чином можуть бути використані результати дослідження у діяльності органів забезпечення національної безпеки, навчальній та науковій роботі);

✓ апробація результатів дослідження (робиться повний бібліографічний опис тез доповідей на наукових комунікативних заходах, на яких оприлюднено результати роботи);

✓ структура роботи, її загальний обсяг, кількість використаних джерел.

*Актуальність теми.* Обґрунтовується вибір теми дослідження, яке виконується в межах кваліфікаційної бакалаврської роботи, висвітлюється зв'язок теми із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими розв'язаними проблемами, які стосуються теми дослідження. Висвітлення актуальності повинно визначати сутність проблеми та перспектив її подальшого вирішення у межах кваліфікаційної бакалаврської роботи. Під час викладення актуальності необхідно вказувати прізвища та ініціали провідних вчених в Україні та у світі в цілому, які займаються дослідженнями проблемати, якій присвячена тема кваліфікаційної бакалаврської роботи. При цьому, у списку використаних джерел необхідно зазначити роботи провідних вчених, які присвятили свої роботи проблематиці, якій присвячена тема кваліфікаційної бакалаврської роботи, інакше можна стверджувати, що огляд літератури у роботі проведений недостатньо.

*Об'єкт дослідження.* У межах кваліфікаційної бакалаврської роботи об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує ту чи іншу проблемну ситуацію у сфері забезпечення національної безпеки й обране для дослідження. Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

*Предмет дослідження* визначається в межах об'єкта дослідження, оскільки об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. Це означає, що в об'єкті дослідження виділяється та його частина, яка є предметом дослідження у межах кваліфікаційної бакалаврської роботи. Саме на нього спрямована основна увага здобувача. Тому предмет дослідження змістовно визначає тему (назву)

кваліфікаційної бакалаврської роботи.

*Мета дослідження* залежить від обраного (визначеного здобувачем) предмета дослідження. Як правило, метою кваліфікаційної бакалаврської роботи зі спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» є системний аналіз та узагальнення наявних знань щодо вирішення проблемних питань у тій чи іншій сфері національної безпеки (наукових здобутків інших фахівців), проведення здобувачем першого (бакалаврського) рівня вищої освіти власного наукового дослідження щодо їх поглиблення (розширення) і на цій основі розробка відповідних практичних рекомендацій для суб'єктів управління у сфері національної безпеки.

Як правило, завданнями кваліфікаційної бакалаврської роботи, яка готується здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» є:

опанування теорії, методології, методики та сучасного інструментарію наукових досліджень за обраною здобувачем проблематикою (темою) у контексті здобутків інших фахівців;

системний аналіз інституційних (організаційно-правових) засад забезпечення національної безпеки у сфері, яка дотична до обраної теми дослідження;

поглиблене вивчення наявних, створення, модернізація моделей систем забезпечення національної безпеки або її елементів;

критичний аналіз компетентностей суб'єктів системи забезпечення національної безпеки, систем управління у сфері національної безпеки, адаптація їх діяльності до сучасних умов з урахуванням досвіду інших країн;

виявлення та системний аналіз факторів, які породжують виклики та загрози національній безпеці у сфері, яка дотична до обраної теми дослідження;

розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності забезпечення національної безпеки у тій чи іншій сфері життєдіяльності людини, суспільства та держави.

*Завдання дослідження* є наслідком декомпозиції (структуризації) мети дослідження. Фактично це відповідь на запитання, що потрібно зробити і в якій послідовності для досягнення поставленої мети. При формулюванні завдань кваліфікаційної бакалаврської роботи доцільно використовувати слова: «вивчити», «виявити», «обґрунтувати», «встановити», «проаналізувати», «розробити», «запропонувати», тощо.

*Методи дослідження.* Обрані здобувачем методи дослідження мають забезпечити належну обґрунтованість та достовірність отриманих результатів та висновків. Тому перераховуються використані ним наукові методи дослідження та змістовно відзначається, які питання досліджувалися із використанням того чи іншого методу.

*Приклад визначення об'єкта, предмета, мети, завдань та методів дослідження наведено у додатку Е.*

*Наукова новизна одержаних результатів.* Мета вказаної складової полягає в тому, щоб аргументовано, коротко та лаконічно розкрити основні наукові положення, які виносяться здобувачем при захисті кваліфікаційної бакалаврської роботи. Тому передусім необхідно показати відмінність одержаних ним результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (вперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток). Кожне наукове положення чітко формулюють, відокремлюючи його основну сутність і зосереджуючи особливу увагу на рівні досягнутої при цьому новизни.

*Практичне значення одержаних результатів.* Відзначаючи практичну цінність одержаних результатів, здобувачу необхідно подати інформацію щодо ступеня готовності до використання або масштабів використання вказаних результатів. Необхідно також дати короткі відомості щодо впровадження результатів досліджень (якщо такі є) із зазначенням назв організацій, в яких здійснена реалізація, форм реалізації та реквізитів відповідних документів.

*Апробація результатів дослідження.* Бажано, щоб матеріали дослідження були апробовані здобувачем на наукових конференціях, конгресах, круглих столах, симпозіумах тощо, а результати дослідження були опубліковані у

фахових виданнях та збірниках наукових праць. За наявності апробації та відповідних публікацій у вступі до кваліфікаційної бакалаврської роботи вказуються назви наукових заходів, місце та дата їх проведення, а також посилання на публікації здобувача.

*Структура та обсяг кваліфікаційної бакалаврської роботи.* Зазначається загальний обсяг кваліфікаційної бакалаврської роботи, кількість таблиць, рисунків, додатків, а також кількість використаних джерел.

*Основна частина* кваліфікаційної бакалаврської роботи має включати три розділи. Кожен розділ основної частини повинен містити не менше трьох підрозділів. Назви розділів і підрозділів мають послідовно відображати суть проблеми, її складність і логіку досліджень, бути стислими і зрозумілими, літературно грамотними, тісно пов'язаними з темою роботи, але не повторювати її.

*Приклад оформлення розділів та підрозділів кваліфікаційної бакалаврської роботи наведено у Додатку Ж.*

У *теоретичній частині* основної частини роботи розглядаються загальні підходи до досліджуваної теми з використанням різноманітних літературних джерел, можливе порівняння різних точок зору, використання опублікованих статистичних даних з посиланням на джерела. Вона містить теоретичне обґрунтування, сутність, значення, класифікаційні характеристики, історію та сучасні тенденції предмета дослідження, методологічні підходи. Теоретичне обґрунтування має визначити роль і місце досліджуваних явищ та процесів у сфері національної безпеки.

*Аналітична частина* основної частини роботи охоплює опис, характеристику сучасного стану діяльності щодо обраного предмета дослідження та ґрунтовний аналіз із використанням накопиченого фактичного матеріалу, зокрема щодо об'єкта виробничої практики, а також, як правило, аналіз аналогічного зарубіжного досвіду. Завдання, що зазвичай вирішуються у аналітичній частині:

- ✓ аналіз кількісних та якісних характеристик стану та розвитку предмета

дослідження;

- ✓ аналіз результатів діяльності об'єкта виробничої практики, які стосуються предмета дослідження;

- ✓ аналіз зарубіжного досвіду щодо предмета дослідження.

За необхідності проведення розрахунків, результати треба представляти у стислій формі, бажано у вигляді таблиць, діаграм тощо. Аналіз повинен бути спрямований на виявлення переваг і недоліків предмета дослідження, розкриття можливостей, які можуть бути використані в рекомендаційній частині при пошуку шляхів та розробці пропозицій з практичного вирішення проблем за обраною темою бакалаврської роботи.

У рекомендаційній частині основної частини роботи подаються детальні рекомендації щодо вдосконалення діяльності у сфері національної безпеки відповідно до напрямку дослідження з розгорнутим обґрунтуванням. Особливість і зміст запропонованих заходів мають базуватися на аналізі, проведеному в аналітичній частині бакалаврської роботи. Пропозиції студента щодо науково-практичного вирішення досліджуваного питання повинні відповідати критеріям оптимальності, цільової ефективності та практичної здійсненності.

Завдання, що зазвичай вирішуються у рекомендаційній частині:

- ✓ окреслення шляхів удосконалення конкретної сфери національної безпеки;

- ✓ надання пропозицій з підвищення дієвості й ефективності використання ресурсів щодо предмета дослідження;

- ✓ розробка заходів, що базуються на теоретичних дослідженнях, аналізі предмета дослідження та підкріплюються відповідними розрахунками;

- ✓ упровадження новітніх методів вирішення існуючих практичних проблем.

Усі наведені в рекомендаційній частині пропозиції, заходи, показники повинні бути підкріплені відповідними обґрунтуваннями, базуватися на чинних нормативно-правових актах та нормативних документах. За достовірність наведеної інформації зроблені на цій основі висновки відповідальність несе

студент – автор кваліфікаційної бакалаврської роботи.

*Висновки*, обсяг яких складає 6-7 сторінок, є завершальною частиною кваліфікаційної бакалаврської роботи. У висновках наводяться найважливіші положення, що містять оцінку результатів дослідження з точки зору відповідності меті кваліфікаційної бакалаврської роботи. Тому вони мають чітко відповідати переліку завдань дослідження, наведених у вступі. Кожному поставленому завданню має відповідати як мінімум один пункт висновків. Одному завданню може відповідати два або, як виняток, три пункти висновків, але не навпаки. Висновки формулюються обґрунтовано, конкретно, логічно, не обтяжуючи додатковою інформацією, у стверджувальній формі (побудовано, виділено, визначено та ін.). Один висновок не повинен суперечити іншому, а підкріплювати його. Якщо висновки не пов'язані між собою, текст втрачає свою єдність.

Висновки мають обов'язково містити авторські пропозиції та рекомендації щодо вирішення практичних проблем і завдань у сфері національної безпеки відповідно до теми роботи. Тому, як правило, у висновках у стислій формі викладаються такі результати роботи:

- ✓ зазначаються прийняті за основу теоретичні положення, окреслюються виявлені результати аналізу предмету дослідження;
- ✓ висвітлюються найбільш значущі елементи зарубіжного досвіду з погляду можливостей їх адаптації;
- ✓ окреслюються основні практичні проблеми відповідно до предмета дослідження;
- ✓ наводяться основні шляхи, пропозиції та рекомендації щодо удосконалення діяльності у сфері забезпечення національної безпеки для вирішення виділених практичних проблем.

*Зразок оформлення висновків до кваліфікаційної бакалаврської роботи у додатку 3.*

До списку використаних джерел повинні включатися лише ті джерела, на які є посилання у тексті кваліфікаційної бакалаврської роботи. Список

використаних джерел у кваліфікаційній бакалаврській роботі має становити не менше 70 найменувань.

*Приклади оформлення джерел наведені у додатку II.*

До *додатків*, обсяг яких не обмежений, доцільно подавати допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття кваліфікаційної бакалаврської роботи, зокрема: нормативно-правові акти; табличні та графічні статистичні матеріали великого обсягу; ілюстрації допоміжного характеру.

Обсяг кваліфікаційної бакалаврської роботи повинен становити 70-90 сторінок друкованого тексту. До зазначеного обсягу не належать додатки та список використаних джерел. Разом з тим, всі сторінки зазначених елементів роботи нумеруються наскрізно.

### **Оформлення тексту та окремих елементів кваліфікаційної бакалаврської роботи**

Кваліфікаційну бакалаврську роботу друкують за допомогою комп'ютера на аркушах білого паперу формату А4. Текст роботи набирається шрифтом з відсічками Times New Roman розміром шрифту 14 пунктів з інтервалом 1,5 рядка (29–30 рядків на сторінці). Під час друкування тексту роботи необхідно залишати поля: ліворуч – 30 мм, праворуч – 10 мм, зверху та знизу – 20 мм, а також абзацні відступи 1,25 см без додаткових інтервалів між абзацами (оптимальним вважається коли на одній сторінці розміщено 3–4 абзаци).

Необхідно також дотримуватись рівномірної щільності, контрастності й чіткості зображення. Усі лінії, літери, цифри і знаки мають бути чіткими та однаково чорними впродовж усієї роботи.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, таблиць, рисунків, формул у змісті роботи подають арабськими цифрами без знаку №.

Першою сторінкою роботи є титульний лист, який є першим елементом роботи та на якому номер сторінки не ставиться. Водночас титульний аркуш включається до загальної нумерації сторінок. *Зразок титульного аркуша кваліфікаційної бакалаврської роботи наведено у Додатку Б.*

На наступних сторінках номери проставляються у правому верхньому куті

сторінки без крапки після цифри.

Заголовок будь-якої зі структурних частин не може розміщуватися в кінці аркуша, після нього мають бути принаймні три рядки тексту. Заголовки змісту, вступу, висновків, списку використаних джерел, додатків, слід розміщувати по центру рядка і писати великими літерами звичайним жирним шрифтом розміром 14 пунктів. Заголовки зазначених структурних частин роботи друкуються великими літерами з вирівнюванням по середині. Після заголовку пропускається один рядок.

Зміст роботи має відповідати плану роботи. Обов'язково має бути зазначено номер початкової сторінки кожного пункту плану. Слово «ЗМІСТ» записують у вигляді заголовка симетрично до тексту. Над колонкою номерів сторінок скорочення «с.» не пишеться.

Вступ, кожний розділ, висновки до роботи, список використаних джерел починаються з нового аркуша. Такі структурні частини роботи, як зміст, вступ, висновки, список використаних джерел, додатки не мають порядкового номера. Усі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини кваліфікаційної бакалаврської роботи, нумерують звичайно, тобто не можна друкувати: «І. ВСТУП» або «Розділ 6. ВИСНОВКИ».

*Розділи* позначаються арабськими цифрами. Заголовок розділу має бути розміщений у наступному рядку під номером, по центру рядка. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапки не ставлять, потім з нового рядка великими літерами жирним шрифтом друкують заголовок розділу з вирівнюванням по середині.

Розділ варто поділяти на *підрозділи*, які нумерують у межах кожного розділу (оптимальним є поділ на 3 підрозділи). Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу має стояти крапка, наприклад; «2.1» (перший підрозділ другого розділу). Потім у тому самому рядку йде заголовок підрозділу. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з вирівнюванням по ширині напівжирним шрифтом. Жоден заголовок не може



закінчуватися крапкою. Якщо він довший ніж один рядок, то не слід вживати перенесення (поділ) слів. При цьому наступний рядок (назви) має починатися з того самого відступу. Відстань між заголовком підрозділів та попереднім текстом має дорівнювати двом рядкам, а з наступним текстом – одному рядку.

*Ілюстрації* повинні мати назву, яку розміщують під ілюстрацією після номера ілюстрації та друкують симетрично до тексту маленькими літерами (крім першої великої) без будь-яких виділень. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (підрисунковий текст). Рисунки, схеми, графіки, карти слід подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Якщо їхні розміри більші від формату А4, то їх доцільно розміщувати в додатках, включаючи до загальної нумерації сторінок.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком тих, які подані в додатках. Номер ілюстрації має складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка, наприклад: Рис. 1.1. Етапи розроблення стратегії реформування центральних органів виконавчої влади (перший рисунок першого розділу). Посилання на ілюстрації кваліфікаційної бакалаврської роботи вказуються порядковим номером ілюстрації, наприклад, «Рис. 1.2». У повторних посиланнях на ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. рис. 1.2».

*Приклад оформлення ілюстрації наведено у додатку К.*

Кожна *таблиця* повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери; назви не підкреслюють. Номер таблиці складається з номера розділу та порядкового номера таблиці в межах розділу, розділених крапкою. У кінці крапка не ставиться. Назву таблиці і слово «Таблиця» починають з великої літери. Слово «Таблиця» та номер виділяється курсивом і вирівнюється за правим краєм. З нового рядка симетрично до тексту друкують безпосередньо назву таблиці маленькими літерами жирним шрифтом.

Заголовки граф таблиці починають із великої літери, а підзаголовки – з

малої, якщо вони становлять одне речення із заголовком. Колонку з порядковими номерами рядків до таблиці не включають.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї у тексті. У таблиці використовують шрифт Times New Roman, 12 кегль, міжрядковий інтервал – 1. У разі необхідності в тексті чи до таблиць оформляють примітки, у яких наводять довідкові і пояснювальні дані. Примітки нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо примітка одна, її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку. Якщо приміток кілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку та нумерують арабськими цифрами примітки.

Таблиці будують та розміщують таким чином, щоб вони не переносились на іншу сторінку. Якщо вона займає більше ніж одну сторінку, то її розбивають на менші або ж виносять в додатки. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на іншу сторінку, указавши над другою частиною таблиці, наприклад, «Продовження таблиці 1.3», тобто назву таблиці вміщують тільки над її першою частиною.

Таблицю з великою кількістю колонок можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. Якщо рядки або колонки таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її шапку, а в другому – боковик бокову частину. Якщо текст, який повторюється у графі таблиці, складається з одного слова, його можна замінити лапками; якщо з двох або більше слів, то під час першого повторення його замінюють словами «Те саме», а далі лапками. Якщо цифрові або інші дані в якомусь рядку таблиці не подають, тоді в ньому ставлять прочерк (-).

На всі таблиці кваліфікаційної бакалаврської роботи мають бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «... у табл. 1.2». У повторних посиланнях на таблиці треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3».

*Приклад оформлення таблиці наведено в Додатку Л.*

*Формули.* Формули у кваліфікаційній бакалаврській роботі розміщують на

окремих рядках. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів треба подавати безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони дані у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки. Рівняння і формули треба виділяти з тексту вільними рядками.

*Приклад оформлення формул наведено у додатку М.*

Посилання в тексті наводять у квадратних дужках, зазначаючи номер джерела за списком літератури та через кому – номер сторінки (чи сторінок) у ньому. Коли в тексті кваліфікаційної бакалаврської роботи необхідно зробити посилання на складову частину чи конкретні сторінки відповідного джерела, можна наводити посилання у виносках, при цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному описанню за переліком посилань (приклади: «... незважаючи на пріоритетне значення децентралізації системи публічного управління та адміністрування, ні в якому разі не можна ігнорувати питання забезпечення національної безпеки [15, с. 127]»; У працях [1; 3; 7] зазначено, що ...).

*Висновки* кваліфікаційної бакалаврської роботи є її окремим структурним елементом, після якого наводиться список використаних джерел.

*Список використаних джерел* є складовою частиною кваліфікаційної бакалаврської роботи. Він повинен містити повне бібліографічне описання будь-яких документів, наукових праць, довідкової літератури тощо, використаних автором у будь-якій формі, із зазначенням авторів, назви, вихідних даних і загальної кількості сторінок (для статей – першої і останньої сторінок), що використовувались автором у своїй теоретичній і практичній роботі.

Бібліографічний опис має формуватися у порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Авторів, які мають однакові прізвища, записують в алфавітному порядку їхніх ініціалів. Праці одного автора подають за алфавітом перших букв назв його праць.

У кваліфікаційній бакалаврській роботі рекомендується посилалися також на джерела іноземними мовами, які наводяться у списку використаної

літератури мовою оригіналу. Слід звертати увагу на те, що серед Інтернет-джерел допускається згадування та опрацювання тільки наукових видань, а не будь-яких Інтернет-ресурсів, зокрема сторінок Вікіпедії, форумів тощо.

*Приклади оформлення бібліографічного описання використаних в роботі джерел наведено в Додатку І.*

*Додатки* до кваліфікаційної бакалаврської роботи мають містити інформаційні матеріали, що становлять базу аналітичних досліджень згідно з обраною темою. Крім того, у додатки доцільно включати допоміжний матеріал, потрібний для повноти сприйняття кваліфікаційної бакалаврської роботи. Додатки оформлюються як продовження кваліфікаційної бакалаврської роботи і розміщуються в порядку появи посилань у тексті кваліфікаційної бакалаврської роботи, тобто послідовність їх розміщення визначається черговістю посилань на них у тексті.

Кожний новий додаток має починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований зверху малими літерами з першої прописної літери симетрично до тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток» і літера, що позначає додаток. Додатки позначають послідовно великими літерами українського алфавіту, але літери Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ъ не використовують. Якщо в роботі всього один додаток, то його позначають «Додаток А». Текст кожного додатка за необхідності може бути поділений на розділи й підрозділи, пронумеровані в межах кожного додатка. При цьому перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад, В. 2 (другий розділ додатка В). Ілюстрації, таблиці і формули, розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: Рис. В. 1.2. (другий рисунок першого розділу додатка В).

Після закінчення роботи над текстом здобувач має подати науковому керівнику повний текст кваліфікаційної бакалаврської роботи для остаточної перевірки. Текст має включати всі необхідні структурні елементи та бути виконаний відповідно до вимог, визначених методичними рекомендаціями.

***Заключний етап підготовки*** кваліфікаційної бакалаврської роботи

потребує від здобувача високої самоорганізації та чіткого планування своїх дій в умовах обмеженого часу. Його формальний початок припадає на дату подання підготовленої роботи на кафедру для *попереднього захисту*. Завдяки процедурі попереднього захисту можна визначити слабкі місця роботи, надати здобувачу інформацію щодо недоліків, які слід усунути під час остаточного доопрацювання тексту й оформлення кваліфікаційної бакалаврської роботи.

При цьому для попереднього захисту здобувач повинен отримати позитивний *відгук наукового керівника* та *зовнішню рецензію* із рекомендацією до захисту кваліфікаційної бакалаврської роботи перед державною екзаменаційною комісією.

Бажано також, щоб матеріали дослідження були апробовані на конференціях, тематичних семінарах, круглих столах тощо, а результати опубліковані у наукових фахових виданнях.

За отриманими результатами дослідження здобувач може підготувати і направити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, науково-дослідних установ (організацій) пропозиції (рекомендації, пропозиції, аналітичну записку тощо) і отримати довідку або інший документ про впровадження результатів свого дослідження, яка додатково підтвердить практичну значущість виконаної кваліфікаційної бакалаврської роботи.

Кваліфікаційна бакалаврська робота не допускається до захисту, якщо вона не відповідає вимогам щодо змістовного наповнення та оформлення визначених цими методичними рекомендаціями, не містить аналітичних матеріалів та належним чином обґрунтованих пропозицій у контексті мети дослідження, коли відсутні відгук наукового керівника, зовнішня рецензія, або робота не пройшла перевірку на академічну доброчесність (плагіат).

### **Захист кваліфікаційної бакалаврської роботи**

#### ***Супровідна документація до кваліфікаційної бакалаврської роботи.***

Окремими документами до кваліфікаційної бакалаврської роботи додаються: відгук наукового керівника; зовнішня рецензія; витяг з протоколу засідання кафедри, на якому розглядалося питання щодо допуску до захисту; письмовий

висновок про перевірку тексту роботи з використанням Антиплагіатної інтернет-системи на наявність запозичень із текстів, присутніх в базах університету, базах інших вищих навчальних закладів та в Інтернеті з рекомендацією допуску роботи до захисту.

*Відгук наукового керівника* (додаток Н), який складається в одному екземплярі, має відображає наступні моменти: актуальність теми та ступінь практичного значення результатів; ступінь самостійності у виконанні роботи; оригінальність вирішення проблеми; повноту та якість розробки теми; логічність, послідовність, аргументованість, грамотність викладення матеріалу; відповідність роботи встановленим вимогам. Відгук зачитується на засіданні ДЕК під час захисту роботи.

*Зовнішня рецензія* (додаток П), яка подається в одному екземплярі, має містити такі складові: висновки щодо актуальності обраної теми, практичної значущості виконаної теми; коротку характеристику основних рішень, наукових і практичних досягнень студента; висновок рецензента про відповідність якості виконаної кваліфікаційної бакалаврської роботи до вимог, що ставляться до таких робіт, про можливість допущення до захисту; у випадку позитивної оцінки – рекомендацію щодо присвоєння студенту кваліфікації «Бакалавр з національної безпеки».

Зовнішніми рецензентами кваліфікаційної бакалаврської роботи можуть бути провідні висококваліфіковані фахівці, керівники, які працюють на підприємствах, в установах та наукових закладах, викладачі інших вищих навчальних закладів, а підпис рецензента повинен бути засвідчений печаткою організації, в якій він працює. Рецензування роботи здійснюється до її обговорення на кафедрі. Негативна рецензія не є підставою для недопущення роботи до захисту, але враховується при її оцінюванні.

**Підготовка матеріалів до виступу на засіданні екзаменаційної комісії.** Під час підготовки до виступу на засіданні екзаменаційної комісії необхідно написати тези доповіді та підготувати комп'ютерну презентацію.

У *тезах доповіді* розкривається сутність, теоретичне та практичне

значення результатів кваліфікаційної бакалаврської роботи. Із структурного боку доповідь краще представити у вигляді трьох частин, кожна з яких являє собою самостійний смисловий блок, хоч загалом вони є логічно взаємопов'язаними і представляють результати єдиного дослідження. Час доповіді – 8-10 хвилин.

У першій частині розкривають актуальність теми, мету і завдання кваліфікаційної бакалаврської роботи, об'єкт та предмет дослідження.

У другій частині, найбільшій за обсягом, подаються результати кваліфікаційної бакалаврської роботи. Наводяться також критичні зіставлення й оцінки.

Закінчується доповідь третьою частиною, що будується за текстом висновків кваліфікаційної бакалаврської роботи. У ній доцільно зробити загальні висновки і зібрати воедино основні рекомендації.

Бажано підготувати письмові відповіді на зауваження наукового керівника та зовнішнього рецензента. Відповіді повинні бути короткими, чіткими та аргументованими.

За бажанням студент може підготувати роздатковий матеріал, що може повторювати структуру та зміст комп'ютерної презентації або бути доповнений додатковою інформацією, що стосується теми дослідження. У разі наявності, роздатковий матеріал на паперових носіях подається членам комісії під час захисту у папках-швидкозшивачах.

**Порядок захисту кваліфікаційної бакалаврської роботи.** Захист кваліфікаційних бакалаврських робіт проводиться перед екзаменаційною комісією, склад якої та графік захисту затверджується ректором університету, а тривалість захисту одного студента не повинна перевищувати 20 хвилин.

Засідання екзаменаційної комісії починається з того, що головуєчий оголошує про захист кваліфікаційної бакалаврської роботи, вказуючи її назву, прізвище, ім'я, по батькові студента, а також доповідає про наявність необхідних документів.

Після цього студент оголошує доповідь. Мова доповіді повинна бути виразною, що залежить від її темпу, гучності та інтонації. Доповідь має бути

стислою, конкретною, з використанням демонстраційного матеріалу. Після доповіді голова та члени екзаменаційної комісії ставлять студенту запитання, на які він повинен надати стислі, чіткі та кваліфіковані відповіді.

Наступним етапом є ознайомлення присутніх із відгуком наукового керівника та зовнішньою рецензією (студенту надається можливість відповісти на зауваження, зазначені в документах та виступити із заключним словом).

**Оцінювання кваліфікаційної бакалаврської роботи** є комплексним і складається з оцінки змістовної частини роботи та усного захисту здобувачем першого (бакалаврського) рівня вищої освіти основних її положень перед державною екзаменаційною комісією. Для організації захисту до складу комісії включають досвідчених викладачів, науковців кафедри та інших структурних підрозділів Інституту. Оцінюючи кваліфікаційну бакалаврську роботу, потрібно керуватися такими критеріями:

актуальність теми та її відповідність викладеному в роботі матеріалу;

теоретико-методологічний рівень роботи та її практичне значення;

базування аналітичної та рекомендаційної частин роботи на фактичних матеріалах діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки;

вміння ґрунтовно дослідити практичні ситуації, які виникають у процесі забезпечення національної безпеки, зробити всебічний аналіз недоліків на конкретних прикладах, унікаючи висновків і пропозицій загального характеру;

вміння стисло, логічно та аргументовано викладати зміст і результати дослідження виконаного в межах кваліфікаційної бакалаврської роботи, застосовуючи сучасну термінологію, уникати загальних слів, стилістичних і граматичних помилок, бездоказових тверджень, повторень, дослівного переписування літературних джерел, невиправданого збільшення обсягу роботи за рахунок другорядних матеріалів;

використання чинних нормативно-правових документів, новітніх наукових публікацій по проблематиці, якій присвячена кваліфікаційна бакалаврська робота;

творчий підхід здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за



спеціальністю 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)», його вміння застосовувати новаторські підходи до вирішення завдань, що вирішуються при досягненні поставленої мети дослідження;

наявність у здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти творчих здобутків відображених у його публікаціях, передусім у вигляді практичних рекомендацій (пропозицій) щодо усунення тих чи інших недоліків у діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки, передусім органів державного управління;

якість оформлення кваліфікаційної бакалаврської роботи (відповідність вимогам щодо оформлення, обсягу роботи, логічності та аргументованості викладу матеріалу тощо).

Оцінюючи доповідь здобувача, насамперед звертається увага на те, наскільки він вільно та впевнено володіє матеріалом підготовленої ним кваліфікаційної бакалаврської роботи, сучасним понятійно-категоріальним апаратом, чи може він змістовно та аргументовано доповідати про отримані результати без допомоги тексту доповіді. Важливо, щоб він міг пояснювати таблиці, графіки, рисунки (схеми) впевнено і невимушено.

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти повинен раціонально розподілити час, який відведений йому для доповіді, присвячуючи більшу частину часу аналізу одержаних ним результатів, висновків та розроблених практичних рекомендацій.

Кваліфікаційна бакалаврська робота оцінюється за стобальною шкалою із дотриманням вимог, визначених у нижченаведеній таблиці.

**Критерії оцінювання кваліфікаційної бакалаврської роботи**

<b>Підсумкова оцінка</b>	<b>Вимоги до підготовки та захисту кваліфікаційної бакалаврської роботи</b>
<i>90-100 балів (відмінно)</i>	Кваліфікаційна бакалаврська робота містить елементи наукової новизни, має практичне значення, доповідь логічна і стисла, відгук і рецензія позитивні, відповіді на запитання членів державної екзаменаційної комісії правильні і стислі. Захист показав високу обізнаність здобувача в предметі дослідження.
<i>75-89 балів(добре)</i>	Тема роботи розкрита, але мають місце окремі недоліки непринципового характеру. В теоретичній частині відносно поверхово зроблений аналіз літературних джерел, елементи новизни чітко не представлені, недостатньо використані інформаційні джерела та документи, на базі яких проводилося дослідження, мають місце окремі зауваження в рецензії та відгуках, доповідь логічна, відповіді на запитання членів державної екзаменаційної комісії, в основному, правильні, оформлення роботи в межах встановлених вимог.
<i>60-74 бали (задовільно)</i>	Тема кваліфікаційної бакалаврської роботи, в основному, розкрита, а її мета досягнута, але мають місце недоліки змістовного характеру: нечітко сформульована мета роботи, інформаційні матеріали не завжди ілюструють висновки, пропозиції, що містяться в третьому розділі, недостатньо обґрунтовані, рецензія і відгуки містять окремі зауваження, не всі відповіді на запитання членів екзаменаційної комісії правильні або повні. Є певні зауваження щодо оформлення кваліфікаційної бакалаврської роботи з огляду на встановлені вимоги.
<i>Менше 60балів (незадовільно)</i>	Нечітко сформульована мета кваліфікаційної бакалаврської роботи та завдання дослідження. Розділи погано пов'язані між собою. Відсутній критичний огляд сучасних вітчизняних і зарубіжних літературних джерел. Аналіз проблеми, якій присвячена кваліфікаційна бакалаврська робота виконаний досить поверхово. Заходи (практичні рекомендації) , що пропонуються, не впливають з виконаного автором роботи аналізу, носять головним чином декларативний характер. Оформлення роботи не відповідає встановленим вимогам. Відсутні матеріали презентації. Відповіді на запитання членів державної екзаменаційної комісії неточні або неповні.

Рішення екзаменаційної комісії щодо оцінки знань, виявлених при підготовці та захисті кваліфікаційної бакалаврської роботи, а також присвоєння здобувачу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 256 Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності), та видачі йому відповідного державного документа про освіту (диплома) приймається на закритому засіданні відкритим голосуванням більшістю голосів членів комісії, які брали участь у засіданні. При однаковій кількості голосів голос голови є вирішальним.

Результати захисту кваліфікаційних бакалаврських робіт оголошуються в

день захисту, після оформлення протоколів державної екзаменаційної комісії.

Секретар комісії веде протокол захисту, заносить оцінку, записує запитання, що ставились, окремі думки членів комісії, зазначає здобутий освітній рівень (кваліфікацію), а також, який державний документ про освіту (кваліфікацію) видається здобувачу-випускнику, який закінчив вищий навчальний заклад.

Відомість підписується головою і членами екзаменаційної комісії.

Здобувачі, які не захистили кваліфікаційну бакалаврську роботу, не мають права на отримання диплома бакалавра.

## РОЗДІЛ 3

### НАПИСАННЯ, ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ

#### **Загальні вимоги до написання курсової роботи**

Курсові роботи є кваліфікаційними науковими роботами, що виконуються студентами індивідуально у процесі їх навчання (в позааудиторні години самостійної роботи), на заключному етапі вивчення навчальної дисципліни, яка підводить підсумки якості та результативності її вивчення та передбачають засвоєння ними методики організації науково-дослідної роботи. Написання курсової роботи здійснюється під керівництвом викладача (наукового керівника) й покликане сприяти закріпленню у студента знань, отриманих у процесі вивчення загальнотеоретичних і спеціальних дисциплін, набуття ним умінь й практичних навичок, продемонструвати здатність до самостійної роботи та готовність до розв'язання сучасних управлінських проблем, необхідних для його роботи за фахом.

У підсумку необхідність написання курсової роботи в сфері національної безпеки зумовлена тим, що під час її підготовки студенти розвивають та вдосконалюють навички та вміння, зокрема, щодо:

- ✓ систематизації, поглиблення й закріплення теоретичних і практичних знань у контексті вирішення тих чи інших управлінських проблемних питань в сфері національної безпеки, формування розуміння проблем, що існують у сфері національної безпеки, основних теоретичних засад, тенденцій та напрямів його еволюції й на цій основі набуття вміння розв'язувати ці проблеми;

- ✓ самостійної роботи з науковою, методичною й довідковою літературою, законодавчими та іншими нормативними документами, матеріалами періодичної преси з питань забезпечення національної безпеки, у тому числі комп'ютерних навичок (використання мережі Інтернет для опанування рекомендованих електронних джерел, робота у Microsoft Office PowerPoint під час підготовки доповіді з презентацією);

- ✓ осмислення світового досвіду, основних принципів, законів,

закономірностей, механізмів, технологій, процедур, тенденцій й напрямів розвитку управління в сфері національної безпеки у контексті його історичної ролі в розвитку суспільства, державних інститутів і на цій основі – прийняття обґрунтованих і адекватних управлінських рішень в сфері національної безпеки у процесі професійної діяльності, організації моніторингу і контролю на рівні суб'єктів сфери забезпечення національної безпеки;

✓ формулювання конкретної прикладної управлінської проблеми в сфері національної безпеки, що не знайшла достатнього висвітлення у науковій та нормативній літературі та потребує інноваційних пропозицій для її розв'язання, у тому числі самостійного визначення мети та основних завдань дослідження, пошуку та відбору необхідної наукової інформації;

✓ упровадження сучасних підходів, форм й методів розв'язання конкретної управлінської проблеми в сфері національної безпеки, у тому числі й з використанням на вітчизняних теренах прийнятного досвіду провідних країн світу, в історичному контексті його трансформації;

✓ комплексного аналізу конкретних фактів (подій, явищ тощо) у сфері національної безпеки у контексті розв'язання управлінських проблем та на основі самостійної роботи з літературними джерелами;

✓ застосування на практиці відповідних критеріїв оцінювання результативності та ефективності діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки у контексті історичного світового досвіду та осмислення наукових здобутків у цій галузі;

✓ оволодіння методикою наукового дослідження проблемних питань у сфері національної безпеки, узагальнення та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності та результативності діяльності його суб'єктів в сучасних умовах державотворення, а також вміння логічно висловлювати власні думки, робити аргументовані висновки, формулювати рекомендації на основі результатів виконаних досліджень;

✓ публічного захисту підготовленої курсової роботи (обґрунтування актуальності обраної теми, доповіді про отримані результати, висновки,

пропозиції, відстоювання власної точки зору тощо).

Таким чином, курсова робота має містити елементи наукового пошуку й розробки. Це вимагає від студентів, зокрема: самостійного поглибленого вивчення навчальної та наукової літератури; порівняльного аналізу інформації, яка міститься у різних джерелах; виявлення проблемних питань у сфері національної безпеки в контексті теми курсової роботи; підготовки самостійних теоретичних і практичних висновків, прогнозів, пропозицій, рекомендацій.

Успішне виконання та захист курсової роботи залежить від того, наскільки студент усвідомлює вимоги щодо:

- ✓ розуміння чинників, що зумовлюють її написання;
- ✓ формулювання мети та завдань дослідження;
- ✓ визначення етапів підготовки та структури роботи;
- ✓ підготовки основного змісту (тексту) роботи;
- ✓ дотримання форми, логіки й послідовності викладу матеріалу;
- ✓ оформлення роботи;
- ✓ оцінювання якості підготовки роботи та її захисту.

Тому перш ніж розпочати виконувати курсову роботу, необхідно ознайомитися з вимогами до її написання, оскільки її виконання формує у студента навички до здійснення самостійного наукового дослідження, а його якість залежить від чіткого дотримання основних вимог до наукового рівня таких робіт. Ідеться про такі вимоги:

1. Тема курсової роботи має бути актуальною, тобто відповідати сучасним потребам розвитку теорії і практики управління у сфері національної безпеки, а питання, що розкриваються в роботі, мають бути важливими для розуміння цілей та завдань суб'єктів забезпечення національної безпеки України та підвищення ефективності їх діяльності в сучасних умовах державотворення.

2. У курсовій роботі має бути достатньо високий рівень теоретичного обґрунтування основних висновків, пропозицій та рекомендацій її автора, що передбачає передусім:

- ✓ цілеспрямованість на всебічне розкриття обраної теми та повноту

висвітлення визначених питань;

- ✓ уміння працювати з науковими джерелами з досліджуваного питання;
- ✓ відповідність сучасному рівню науки та глибину дослідження (ідеться передусім про: використання підходів та методів, що дозволяють розкрити сутність та тенденції розвитку різних соціальних явищ як в історичному контексті, так і з позицій сьогодення; ґрунтовне розкриття змісту основних понять, що стосуються теми роботи; використання об'єктивних фактів і реальних практичних прикладів, тобто конкретність викладу матеріалу; логічність, послідовність, структурованість змісту; точність і стислість формулювань під час викладення напрацьованого матеріалу);

3. Зміст курсової роботи має чітко відображати дослідницьку компоненту дослідження, а саме:

- ✓ демонструвати опрацювання достатньої кількості сучасних літературних та електронних джерел (нормативно-правової бази, підручників, навчальних посібників, монографій, довідників, енциклопедій, журнальних та газетних статей, статистичних щорічників, даних мережі Інтернет тощо);

- ✓ вирізнятись систематизацією та комплексним аналізом різних підходів, концепцій та методів щодо дослідження обраної теми і, на цій основі, належною аргументацією (обґрунтуванням) викладених думок (позицій) автора роботи щодо вирішення зазначених у ній проблемних питань, тобто висновків, пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення тих чи інших положень у теорії і практиці національної безпеки;

- ✓ містити результати порівняльного аналізу досліджуваної теми у вітчизняній та зарубіжній практиці.

4. Зміст роботи має відбивати структуру досліджуваної проблеми й логіку дослідження, а її текст повинен логічно та повною мірою розкривати мету та поставлені завдання, не допускати повторів та протиріч між окремими теоретичними положеннями, статистичним матеріалом та аналітичними узагальненнями, свідчити про самостійне, творче та систематичне їх опрацювання, тобто відображати власні думки автора; за потреби робота може

бути наповнена табличними даними та ілюстративним матеріалом.

5. Робота має бути належним чином оформленою, тобто бути граматично та стилістично правильно написаною (необхідно дотримуватись норм орфографії української мови) та оформленою відповідно до методичних рекомендацій.

Таким чином, у курсовій роботі студент повинен передусім всебічно й глибоко розкрити зміст обраної теми та продемонструвати при цьому знання теоретичних концептуальних положень, законодавчої бази, уміння проводити аналітичне дослідження, розробляти конкретні пропозиції з розв'язання актуальних проблем. Виконання студентами зазначених вимог формує в них культуру оформлення наукових праць, яка може знадобитись їм в подальшій професійній діяльності. При цьому важливою передумовою їхнього успіху в написанні курсової роботи, є уникнення найбільш поширених помилок, яких вони припускаються. Вони, зокрема:

- ✓ не повною мірою розкривають тему роботи, відходячи від неї, наприклад, тема роботи передбачає розкриття одних питань, а фактично розкриваються й інші;

- ✓ викладають матеріал у роботі безсистемно, наприклад, за нагромадженням матеріалу втрачають головну мета свого дослідження або логічний взаємозв'язок між розділами (підрозділами) роботи;

- ✓ теоретичний матеріал не підкріплюють реальними фактами із історичного досвіду управління у сфері національної безпеки на вітчизняних теренах та в інших країнах;

- ✓ не дотримуються чіткості та лаконічності у висновках до розділів (підрозділів), а також взаємозумовленості висновків, пропозицій та рекомендацій, отриманих у процесі дослідження.

Для унеможливлення допущення цих помилок та науково-методичного супроводу виконання курсової роботи завідувачем кафедри призначаються наукові керівники, як правило, із числа викладачів навчальної дисципліни, за якою вона пишеться.



Наукові керівники:

- ✓ мають право вимагати деталізувати план курсової роботи чи представити тези по найбільш важливих питаннях теми на початковому етапі роботи з визначеними термінами виконання;
- ✓ надають студентам допомогу в складанні графіка виконання роботи та рекомендують основну літературу, методичні матеріали та інші джерела з теми роботи;
- ✓ відповідно до графіка дають необхідні консультації з питань виконання, оформлення і захисту курсової роботи;
- ✓ контролюють хід та якість виконання роботи;
- ✓ інформують на засіданні кафедри про хід виконання курсової роботи;
- ✓ оцінюють якість виконання курсової роботи та надають допуск до її захисту;
- ✓ беруть участь у захисті курсової роботи.

Завідувач кафедри за необхідності повинен організувати розгляд на засіданнях кафедри стану виконання курсових робіт та вирішувати суперечливі питання, що виникають між керівником курсової роботи та студентом (у разі їх виникнення).

Курсова робота виконується на одну з тем, затверджених кафедрою.

Курсова робота має бути написана державною мовою, але також може і іноземною мовою, якою володіє студент (за погодженням з кафедрою та кафедрою іноземних мов професійного спрямування).

Стиль викладення матеріалу в роботі має бути науковим, чітким, без орфографічних і синтаксичних помилок, а послідовність викладу – логічною. При цьому пряме переписування матеріалів із літературних джерел є неприпустимим.

Для підтвердження власних аргументів або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору під час написання курсової роботи обов'язково необхідно посилатися на джерела, ідеї, матеріали, результати з яких наводяться в роботі. Посилання дають змогу відшукати джерела і перевірити достовірність

цитування документа, а також необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, тощо. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише у випадках, коли наявний у них матеріал, не включений до останнього видання.

Якщо використовують матеріали з монографій, статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, на яке є посилання в курсовій роботі. Науковий етикет потребує точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором. У разі цитування необхідно дотримуватися певних формальних правил, а саме:

- ✓ кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело, а на одній сторінці роботи, як правило, не варто розміщувати більше ніж дві цитати;

- ✓ текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання;

- ✓ наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку (у таких випадках використовується вираз «так званий»);

- ✓ цитата має бути дослівною та не надто довгою (одне-два речення, що містять у собі закінчену думку), без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора;

- ✓ пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками, які ставляться у будь-якому місці цитати: на початку, всередині, наприкінці, а якщо перед пропущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

- ✓ цитати, які є незавершеним реченням, граматично узгоджуються із авторським текстом;

- ✓ у разі непрямого цитування, зокрема, викладаючи думки інших авторів своїми словами (це дає економію тексту), слід бути гранично точним у

викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

✓ якщо необхідно виявити ставлення автора курсової роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання, а якщо є необхідність у поясненні, які розкриває зміст цитати, то воно подається у квадратних дужках із зазначенням ініціалів автора роботи курсивом;

✓ коли автор роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, робиться застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора курсової роботи, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. – М. Г.); (підкреслено мною. – М. Г.) тощо.

Курсову роботу треба виконати та здати на кафедру до визначеного терміну. Якщо вона не відповідає встановленим вимогам, зокрема, щодо змісту та оформлення, не містить матеріалів конкретного дослідження теми та обґрунтованих пропозицій, то до захисту вона не допускається.

Результати дослідження, проведеного в межах курсової роботи, виносяться на прилюдний захист, що забезпечує належне володіння теоретичним та фактичним матеріалом, формує вміння відстоювати свої переконання, наукові погляди, дозволяє пов'язати теоретичні положення з профілем свого майбутнього фаху, оскільки під час захисту роботи студенти вчаться стисло та інформативно викладати результати дослідження, формувати навички публічного виступу та ведення наукової полеміки.

У підсумку зміст та якість написання курсової роботи має свідчити про вміння студента досліджувати управлінські проблеми у сфері національної безпеки, робити узагальнювальні оригінальні висновки, формулювати та належним чином обґрунтовувати практичні рекомендації, бо ця робота – це передусім творча праця, результатом якої може бути і нетрадиційний, оригінальний погляд на поставлену проблему. Її виконання і захист дозволяють визначити рівень теоретичної і практичної підготовки студента, його вміння

самостійно працювати з науковою, навчальною, нормативною та іншою літературою, правильно аналізувати та узагальнювати факти (явища, події тощо), ті чи інші управлінські ситуації у сфері національної безпеки у контексті історичного розвитку теорії і практики управління у сфері національної безпеки. Тому під час підготовки курсової роботи студентам, які навчаються за спеціальністю «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення та видами діяльності)» рекомендується активно використовувати методи системного аналізу та синтезу, методологію та інструментарій таких дисциплін, як: філософія, політологія, соціологія, адміністративне і конституційне право, економічна теорія та інших дисциплін.

Успішно захищена курсова робота свідчить, що студент дійсно опанував необхідний обсяг теоретичних знань та практичних навичок за даною дисципліною і може застосовувати їх у своїй діяльності за фахом.

### **Основні етапи написання та підготовки до захисту курсової роботи**

Після ознайомлення із загальними вимогами щодо написання курсової роботи студенти мають з'ясувати зміст основних етапів, які визначають послідовність їхньої роботи.

Написання курсової роботи та підготовка її до захисту включає такі етапи та їх елементи:

#### *1. Підготовчий етап:*

✓ вибір студентом теми та призначення кафедрою наукового керівника курсової роботи (див. Додаток А);

✓ складання календарного плану виконання курсової роботи;

✓ добір (пошук) студентом літературних джерел з обраної теми;

✓ складання попереднього варіанта плану курсової роботи;

✓ консультація з науковим керівником і уточнення плану роботи;

#### *2. Робота над текстом (написання першого варіанта тексту роботи):*

✓ аналіз та обробка джерел;

✓ написання основного тексту роботи;

✓ опрацювання висновків, пропозицій та рекомендацій;

- ✓ написання вступу до роботи.

### *3. Оформлення роботи:*

- ✓ складання (оформлення) списку використаних джерел (див. Додаток И);
- ✓ оформлення додатків та ілюстративного матеріалу (за наявності);
- ✓ технічне оформлення та літературно-стилістичне редагування тексту;
- ✓ перевірка готової курсової роботи на плагіат доступним програмним забезпеченням;
- ✓ оформлення титульного аркуша курсової роботи (див. Додаток Р) та подання її проекту у вигляді друкованого та електронного текстового документа на ознайомлення науковому керівникові;
- ✓ усунення недоліків, виявлених науковим керівником та остаточне оформлення курсової роботи;

### *4. Підготовка до захисту та захист курсової роботи:*

- ✓ подання остаточного варіанта курсової роботи науковому керівнику для оцінки її якості та отримання допуску до захисту;
- ✓ підготовка тексту доповіді, наочних матеріалів для захисту;
- ✓ захист курсової роботи перед комісією згідно з установленим графіком.

Після вибору теми курсової роботи та призначення кафедрою наукового керівника студент разом з ним має визначити об'єкт та предмет свого дослідження, а також, керуючись окресленими вище основними етапами, скласти календарний план виконання курсової роботи.

Принципово важливим на підготовчому етапі є якісний добір (пошук) студентом літературних джерел з обраної теми та складання попереднього варіанта плану курсової роботи, який надалі має стати основою її змісту.

Під літературними джерелами розуміються джерела, що містять передусім результати теоретичних досліджень (монографії, автореферати, дисертації, наукові статті, матеріали наукових конференцій, науково-популярні видання тощо), історичні документи, нормативно-правові документи (Закони України,

Укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України), статистичні матеріали органів публічної влади, публікації в періодичних виданнях, підручники та навчальні посібники. Пошук літературних джерел доцільно розпочинати в університетській бібліотеці, у відділі каталогів та залі періодики наукових бібліотек. Можна використовувати також й інші джерела, зокрема: бібліографічні посібники, прикінцеві списки літератури, виноски й посилання в підручниках, монографіях і словниках тощо, покажчики змісту спеціальних фахових періодичних видань, енциклопедичні словники. Передусім необхідно ознайомитися із літературою з певної теми, опублікованою за останні роки. Варто починати з узагальнювальних праць (наприклад, монографій, підручників), які дають змогу охопити досить широке коло проблемних питань дослідження, а потім перейти до більш спеціалізованих матеріалів.

Після добору студентом літературних джерел з обраної теми та його попереднього аналізу він має сформулювати думку про основний напрям та перелік основних завдань свого дослідження, необхідних для складання ним попереднього варіанта плану курсової роботи. Цей план є важливою основою змісту майбутньої курсової роботи. Він визначає загальну спрямованість дослідження, дозволяє логічно пов'язати окремі проблемні питання обраної і розгорнутої в тексті роботи теми, розмістити їх у певній послідовності (ці питання мають бути пов'язані єдиною метою дослідження). Дослідження потрібно починати із загальних теоретичних положень, а потім переходити до аналізу конкретних явищ і процесів з використанням фактографічних даних.

Таким чином, план курсової роботи самостійно складається студентом після попереднього опрацювання інформаційних джерел, виходячи з вибраної теми, сформульованих мети і завдань дослідження, обізнаності з предметом тощо. Структура плану визначається обсягом і складністю дослідження: чим ширше коло питань розглядається, тим детальнішим має бути план.

План має складатися зі вступу, розділів, які деталізуються підрозділами, висновків, додатків (за необхідності) та списку використаних джерел. План не

слід переобтяжувати надмірною кількістю розділів. Самі ж підрозділи мають відображати сутність теми, бути короткими, лаконічними та викладатися у логічній послідовності.

Після складення плану та уточнення його з науковим керівником студент може переходити до етапу роботи над текстом курсової роботи, тобто написання її першого варіанта. У роботі над текстом роботи принципово важливим є ґрунтовний аналіз та обробка студентом обраних ним літературних джерел. Студенту необхідно здійснювати цілеспрямований пошук за темою дослідження, вести робочі записи. Записи можна здійснювати як у формі стислого викладу (реферату), так і у вигляді окремих цитат. Усі записи незалежно від їх характеру (основні положення тексту, таблиці, статистичні матеріали, цитати) мають бути підтвержені посиланням на джерела (для кожного опрацьованого джерела слід скласти бібліографічний запис згідно з вимогами, наведеними в Додатку И). При цьому виписувати окремі думки, твердження, положення тощо, які надалі можуть стати цитатами в роботі, слід дослівно, мовою оригіналу.

Потрібно мати на увазі, що вивчення наукових джерел, збирання та обробка фактичного матеріалу, необхідного для написання курсової роботи, відбувається не тільки в підготовчий період. Поглиблене вивчення спеціальної літератури, додатковий збір деяких даних здійснюють протягом всього періоду написання курсової роботи, включаючи її завершальний етап. Цей список треба постійно уточнювати та доповнювати.

Під час опрацювання джерел слід пам'ятати, що основною вимогою, яку ставлять перед студентами, які працюють над курсовими роботами, є самостійне і творче їх виконання. Тому не допускається копіювання значних обсягів інформації з будь-яких джерел та зловживання цитатами, які лише сполучаються окремими власними фразами. Зазвичай, така робота не може бути оцінена позитивно. Отже, цитування треба звести до мінімуму. До нього варто вдаватися тоді, коли воно справді необхідне.

Після опрацювання різноманітних джерел та літератури виникає необхідність відокремлення наукових фактів, які є основою будь-якого

дослідження, тому перевірка істинності цих фактів невіддільна від роботи із довідковим апаратом. Водночас встановлення істинності фактів зумовлює осмислення та виявлення студентом взаємозв'язків і взаємозумовленості соціальних явищ (подій, процесів, тощо) та порівняння різних підходів і методів щодо їх дослідження. Саме на цьому етапі він має осмислити і зіставити наявні факти, порівняти варіації їх трактування іншими дослідниками, відстежити ті чи інші тенденції і закономірності тощо, тобто створити наукове уявлення (знання) щодо них. Це дає студенту можливість реалізувати власне розуміння щодо факту, пов'язаного з предметом його дослідження у курсовій роботі.

Принципово важливим елементом етапу роботи над текстом є написання основного тексту. У курсових роботах, як правило, матеріалом для більшої його частини виступає переказування опрацьованих джерел. Тому вже на етапі конспектування цих джерел студент починає писати текст курсової роботи. При цьому важливим є посилання на думку того чи іншого автора як найближче до оригіналу, але з використанням власної лексики. Для цього рекомендується виокремити основні ідеї, змінити структуру речень, використовувати синоніми, змінювати форми слів тощо. Важливим є й узагальнення, яке дозволяє одним реченням передати зміст розділу або авторської праці, але наприкінці речень обов'язково мають бути посилання на першоджерела.

Проаналізований і систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих, пов'язаних між собою підрозділів, кожен із яких, як правило, має висвітлювати одне питання. Тому, починаючи працювати над підрозділом, слід зазначити його головну тезу, яка має бути підпорядкована головній ідеї дослідження. При цьому один висновок не має суперечити іншому, а навпаки, підкріплювати його. Слід дотримуватися й послідовності доказів.

Важливими якісними характеристиками викладу тексту курсової роботи є логічність, обґрунтованість, повнота і репрезентативність (широта використання наукових джерел) викладу матеріалу, а також грамотність і відповідність прийнятим стандартам (правилам) щодо наукових досліджень. Необхідно також дотримуватися наукового стилю викладення і застосовуваної термінології,



позначень, умовних скорочень, не вживати категоричних тверджень («Загальновідомо...», «Безперечно...» тощо), не вести виклад від першої особи («На мою думку...», «Я вважаю тощо»), уникати частих повторень слів чи словосполучень тощо.

Після написання основного тексту курсової роботи опрацьовуються висновки, пропозиції, рекомендації, пишеться вступ, а сам текст оформляється згідно з установленими вимогами.

Після перевірки готової курсової роботи на плагіат доступним програмним забезпеченням вона подається науковому керівникові.

Після усунення виявлених недоліків та остаточного оформлення курсової роботи, здійснюється оцінювання якості її виконання (згідно з визначеними критеріями) та отримується допуск до захисту.

Захист відбувається згідно з установленими строками у визначений термін перед комісією.

Керівник курсової роботи надає студенту необхідну допомогу стосовно змісту та оформлення курсової роботи; рекомендує необхідну літературу, довідкові матеріали за темою; проводить консультації; перевіряє окремі розділи роботи в ході їх написання; дає рекомендації щодо усунення недоліків; оцінює якість виконаної курсової роботи.

Консультації проводяться згідно з графіком, складеним керівником курсової роботи, відповідно до термінів виконання основних розділів (частин) курсової роботи. Під час консультацій студент пред'являє виконану частину роботи, а викладач надає методичну допомогу студенту в разі необхідності. Тому дотримання зазначеного графіка студентом є обов'язковим.

### **Вибір тем та призначення керівників курсових робіт**

Тематика (переліки) курсових робіт розробляється викладачами кафедри відповідно до навчального й робочого навчального планів галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення та видами діяльності)». Вона щорічно переглядається та поновлюється.

Вибір студентами теми курсової роботи з тієї чи іншої навчальної дисципліни розпочинається з їх ознайомлення із запропонованим кафедрою. При цьому студенти мають розуміти, що вибір теми курсової роботи – це їхнє свідоме та самостійне рішення, тому вони мають чітко усвідомлювати актуальність обраної теми.

Студенти денної форми навчання мають визначитися щодо теми курсової роботи протягом 4–6 тижнів, а студенти заочної форми навчання – 4–8 тижнів з початку навчального семестру. Після цього ними подається заява на ім'я завідувача кафедри із зазначенням обраної теми курсової роботи та проханням щодо призначення наукового керівника (Додаток А).

Написання курсової роботи в одній групі за однією темою двома чи більше студентами не допускається, тому в разі наявності у заявах студентів двох ідентичних тем курсових робіт, їм пропонуються інші теми. Інформація про вільні теми курсових робіт зберігається на кафедрі.

Студенти мають право запропонувати власну тему курсової роботи, яка для них є цікавою й подати заяву про її затвердження завідувачу кафедри, але за умови, що запропонована тема відповідає освітній програмі, а також обґрунтування її актуальності для теорії та практики національної безпеки.

Якщо студент самостійно не обрав тему курсової роботи протягом зазначеного вище періоду, то її вибирає завідувач кафедри із запропонованого кафедрою Переліку, або ж, за його дорученням, викладач, на якого покладається викладання навчальної дисципліни.

Кожному студенту завідувач кафедри з числа викладачів кафедри (професорів та доцентів, які залучаються до викладання дисциплін освітньої програми), призначає наукового керівника, який здійснює науково-консультаційне супроводження (керівництво) роботою студента над курсовим проектом.

Зміна теми курсової роботи допускається з дозволу завідувача кафедри за погодженням з науковим керівником на підставі письмової заяви студента, у якій має бути наведена аргументація причин такої зміни.

Уточнення теми курсової роботи допускається за погодженням з науковим керівником, виходячи зі змісту курсової роботи та отриманих студентом під час її виконання результатів (висновків, пропозицій, рекомендацій), але не пізніше ніж за місяць до її захисту.

Затвердження завідувачем кафедри теми курсової роботою та її наукового керівника визначає початок роботи над нею.

### **Рекомендації до написання структурних частин курсової роботи**

Курсова робота мусить мати чітку логічну побудову з відповідними складовими елементами. Традиційно вона має складатися з титульної сторінки, змісту, вступу, основної частини, висновків, списку використаної літератури та додатків (за необхідності).

Загальний обсяг курсової роботи (без додатків) має бути 36–40 сторінок. Орієнтовний обсяг структурних елементів тексту роботи: вступ – 2 с.; основна частина – 30–34 с.; висновки – 2 с.; список використаної літератури – 2 с.

Під час написання структурних частин курсової роботи необхідно дотримуватися певних рекомендацій.

*На титульній сторінці курсової роботи наводиться найменування та належність вищого навчального закладу, найменування факультету, кафедри, тема роботи, дані про її автора та наукового керівника.*

*Зразок титульного аркуша курсової роботи наведено у Додатку Р.*

*Зміст курсової роботи має містити найменування (заголовки) та номери початкових сторінок вступу, розділів, підрозділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.*

*У вступі, з якого починається викладення змісту курсової роботи, обґрунтовується актуальність обраної теми, зазначається ступінь її дослідження, визначається мета та завдання дослідження, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкривається структура роботи. Його розташовують з нової сторінки.*

Вступ може бути сформований як на початковому, так і на кінцевому етапах дослідження. На початку роботи «ВСТУП» пишеться для того, щоб автор

зміг краще уявити собі напрям власних пошуків і намітити план, а коли написання основної частини тексту завершено, це робиться для того, щоб за допомогою «Вступу» охарактеризувати її зміст. Під час викладення тексту «Вступу» необхідно прагнути до лаконічності, обираючи тезовий стиль. За змістовністю та якістю написання «Вступу» найчастіше можна судити про ступінь компетентності автора, його знання проблеми, а також про оригінальність авторського погляду.

Зокрема, в *актуальності теми* стисло викладається сучасний стан проблеми, що розглядається, та необхідність подальших досліджень. При цьому обов'язково стисло вказуються прізвища та ініціали авторів (в алфавітному порядку), що внесли найбільш відчутний вклад у розв'язання проблеми, з посиланнями у квадратних дужках на номери джерел згідно з переліком використаної літератури. Актуальність теми може підтверджуватися посиланнями на нормативні джерела, що стосуються розглянутих у дослідженні питань (Закони України, Укази Президента України тощо). Чітко сформульована актуальність теми свідчить про вміння відокремлювати головне від другорядного та виявляти невідомі факти про предмет дослідження.

Від доказу доведення актуальності теми необхідно перейти до визначення *мети курсової роботи*, суть якої має полягати у розв'язанні проблеми шляхом її аналізу і знаходженні нових знань у сфері національної безпеки. Тому чітке визначення мети має принципове значення. При цьому не можна формулювати мету як «дослідження...», «вивчення...» тощо, оскільки ці слова вказують на засоби досягнення мети, а не на саму мету. Наприклад, метою роботи, може бути: «обґрунтування підходу...», «пошук шляхів удосконалення з'ясування...» тощо.

Виходячи з мети роботи, визначаються *основні завдання дослідження*, які є частиною мети та її конкретизацією. Тому ці завдання фактично визначають обсяг курсової роботи та найменування розділів і підрозділів роботи. Доцільно застосовувати таку форму визначення завдань: проаналізувати теоретичні основи дослідження проблеми...; визначити шляхи удосконалення діяльності

об'єкта (суб'єкта, процесу тощо)....; обґрунтувати шляхи розв'язання проблеми....; розробити пропозиції щодо..., тощо.

Після визначення мети та завдань курсової роботи окреслюють *об'єкт та предмет*, які розглядаються в роботі.

Об'єкт дослідження у сфері національної безпеки – це завжди якесь соціальне явище, що породжує ту чи іншу проблемну ситуацію, яка, як правило, лежить у контексті ефективності та результативності забезпечення національної безпеки. Предметом дослідження є частина об'єкта дослідження, визначена з огляду на проблемне коло питань, що вирішуються в курсовій роботі. Тому об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і часткове. Саме предмет дослідження має перебувати в центрі уваги автора курсової роботи, оскільки він визначає тему роботи, винесену на титульну сторінку, тобто її назву.

У вступі також необхідно стисло подати перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої автором курсової роботи мети, стисло зазначивши, що саме досліджувалось тим чи іншим методом. Це дасть змогу пересвідчитися в логічності та прийнятності вибору саме цих методів.

У кінці вступу розкривається структура курсової роботи, а саме зазначається, що робота складається зі вступу, ... розділів, висновків, списку використаних джерел з ... найменувань, що робота викладено на ... сторінках друкованого тексту та містить ... таблиць, ... рисунків, ... додатків.

*В основній частині* курсової роботи потрібно дати загальну характеристику об'єкта та предмета дослідження, висвітлити історію та перспективи його розвитку. Також потрібно дати розгляд загальних питань з прикладами з практики, наприклад, про управлінські ситуації у сфері національної безпеки, які були висвітлені в публікаціях у засобах масової інформації, виступах Президента України, керівників центральних органів виконавчої влади тощо. Тобто в основній частині роботи наводиться змістовне розкриття питань, які становлять предмет дослідження.

Як правило, основна частина курсової роботи має складатися з двох-трьох

розділів. Для курсових робіт, які пишуть у межах навчальних дисциплін спеціальності «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення та видами діяльності)» в основній частині доцільно виокремлювати два розділи: умовно кажучи, теоретико-методологічний (17–19 с.) та аналітично-практичний (13–15 с.), кожен з яких має містити 2–3 підрозділи. Наприкінці розділів обов'язково мають бути основні висновки (2–3 абзаци), які доцільно починати словами «Таким чином».

*У теоретико-методологічному розділі* викладаються теоретико-методологічні аспекти проблеми за обраною темою, тому він слугує підґрунтям для подальшого викладення матеріалу. У ньому автор роботи на основі вивчення наукової, навчально-методичної, нормативної та іншої літератури має розкрити підходи різних авторів до розв'язання проблеми та показати, у чому полягає подібність, а в чому – відмінність їхніх поглядів, у тому числі в історичному контексті, обґрунтувати власні погляди щодо її розв'язання. На всі першоджерела, які цитуються або згадуються, обов'язково мають бути посилання згідно з номерами за переліком використаної літератури.

Проникнення в сутність явища (процесу, події тощо), що досліджується, а відтак і визначення його якісно-кількісних характеристик, можливо тільки за умови використання системного підходу. Тому в цьому розділі доцільно надати окремого місця історії розвитку предмета дослідження та аналізу зарубіжного досвіду. У цьому ж розділі необхідно виконати завдання, пов'язані з: місцем предмета дослідження в об'єкті дослідження; впливом предмета дослідження і проблем, що з ним пов'язані, на якісно-кількісні характеристики управління у сфера національної безпеки та суб'єктів її забезпечення. Розв'язувати ці проблеми необхідно шляхом огляду і критичного аналізу літературних джерел. При цьому треба надавати аргументовану оцінку і критичний аналіз використаних відомостей щодо тих чи інших фактів (подій, процесів, явищ тощо), оскільки типовою помилкою авторів курсових робіт, є подання теоретичної, довідкової або загальновідомої інформації без її подальшого критичного аналізу. Якщо після фрази немає посилання, припускається, що її

авторство належить автору роботи.

Таким чином, у першому розділі дається загальне уявлення про стан питання та аналіз стану теоретичної розробки проблеми за літературними джерелами. Огляд літературних джерел за темою повинен показати ґрунтовне ознайомлення зі спеціальною літературою, уміння критично розглядати різні наукові погляди, виділяти істотне, правильно оцінювати зроблене іншими дослідниками. Матеріали такого огляду потрібно систематизувати в певному логічному зв'язку, а не в хронологічному порядку їх публікацій, аналізувати різні підходи до розв'язання проблеми, зіставляти позиції провідних наукових шкіл, висвітлювати досвід науковців з інших країн. У підсумку студент повинен дійти принципового висновку, що обрана тема або ще не розкрита, або розкрита лише частково, або не в тому аспекті, а тому потребує подальшої розробки для подальшого розвитку теорії і практики забезпечення національної безпеки. Це має знайти свій логічний розвиток у наступних розділах курсової роботи.

*Аналітично-практичний розділ* повинен мати дві складові. Їх метою є: пошук наукових фактів, що дають змогу розв'язати проблемні питання (перша частина); обґрунтування пропозицій і рекомендацій, які, на думку автора, сприятимуть виконанню окреслених у першому розділі завдань та усуненню виявлених недоліків (друга частина). Тому цей розділ має містити подальший аналіз виявлених проблемних питань у динаміці за останні роки (бажано останні п'ять років), який дозволяє з'ясувати розвиток тих чи інших тенденцій і процесів та зробити висновки щодо розробки пропозицій і рекомендацій, які мають знайти своє логічне відображення у другій частині цього розділу.

Базисом аналітично-практичного розділу мають бути інформаційно-довідкові, статистичні, звітні матеріали, аналітичні довідки, матеріали вітчизняних та зарубіжних досліджень, нормативно-правові документи, результати соціологічних опитувань тощо. Їх обсяг та повнота аналізу визначається автором курсової роботи залежно від теми, предмета, мети і завдань дослідження. Пропозиції і рекомендації, що висловлюються в другій частині розділу, мають стосуватись тих проблемних питань, які були визначені

за результатами аналізу в першому розділі та першій частині другого розділу. Наприклад, це можуть бути пропозиції щодо вдосконалення організаційно-правових, інформаційних та інших механізмів підвищення ефективності та результативності управління у сфері національної безпеки, взаємодії суб'єктів її забезпечення, проведення додаткових досліджень (їх мети, завдань, очікуваних результатів тощо). Окрім того, пропозиції та рекомендації автор курсової роботи повинен викласти досить докладно, тобто з необхідним ступенем деталізації та конкретності. Доцільно допоміжні матеріали виносити в додатки та починати з розробки загальних (масштабних) заходів, а завершувати більш конкретними, але всі вони мають бути пов'язані з реальним станом сфери національної безпеки.

Загалом логіка викладення матеріалу в другому розділі роботи має кореспондувати з висновками теоретико-методологічного розділу та враховувати, що у сфері національної безпеки у процесі пошуку практичних заходів (обґрунтуванні пропозицій та рекомендацій) щодо його вдосконалення існують різні підходи. Наприклад, за нормативного підходу, пропоновані заходи ґрунтуються на нормативних матеріалах, тому особлива увага має приділятися правовим актам органів влади, а при науково-методичному підході ці заходи мають ґрунтуватися на використанні методик і рекомендацій наукових досліджень, розробок наукових установ тощо. Використання ж інноваційного досвіду діяльності органів влади має передбачати врахування аналізу їхнього історичного досвіду та досвіду аналогічних закордонних структур, тому тут важливим є порівняльний аналіз умов функціонування об'єкта, що досліджується.

В аналітично-практичному розділі курсової роботи за необхідності можна передбачити окремий підрозділ, присвячений практичній реалізації запропонованих автором пропозицій та рекомендацій, використовуючи наявні результати наукових досліджень і практичних досягнень у сфері національної безпеки, відображених у фундаментальних роботах: монографіях, дисертаціях, аналітичних звітах тощо, ілюструвати текст графіками, схемами тощо.



Таким чином, аналітично-практичний розділ має бути цілеспрямованим на практичні аспекти виконання поставлених у курсовій роботі завдань, тому в ньому у контексті цих завдань передусім необхідно відобразити:

- ✓ сучасний стан змісту, форм, цілей та функціональних завдань щодо забезпечення національної безпеки та його складових як в інших країнах, так і в Україні;

- ✓ організаційно-правові, інформаційні та інші засади формування та функціонування системи забезпечення національної безпеки, діяльності її суб'єктів;

- ✓ виявлення загальних недоліків та обґрунтування шляхів підвищення ефективності та результативності діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки в Україні та інших країнах.

Під час написання основної частини курсової роботи принципово важливим є уникнення типових помилок, яких припускаються студенти. Серед цих помилок, зокрема:

- ✓ проведення теоретичних та аналітичних досліджень, які слабо корелюють з поставленими завданнями;

- ✓ відсутність чітких висновків та логічного зв'язку між теоретичними та аналітичними матеріалами;

- ✓ дублювання інформації першого розділу роботи в наступних розділах;

- ✓ відсутність належного взаємозв'язку між результатами виконаного аналізу та запропонованими заходами щодо підвищення ефективності та результативності діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки.

Після завершення написання основної частини автор курсової роботи має у *висновках* стисло викласти основні положення, відображені в її розділах, як результат виконання визначених у вступі завдань дослідження. Висновки повинні мати форму синтезу отриманих в роботі результатів, бути конструктивними, а їх основне призначення – вигідно підкреслити здобутки автора курсової роботи. Тому цей синтез являє собою послідовне, логічне та структуроване викладення отриманих результатів, їх співвідношення з метою

роботи і завданнями, поставленими та сформульованими у вступі. Саме у висновках виявляється спроможність автора роботи чітко сформулювати свою позицію. Висновки містять так зване «вихідне знання», яке виноситься на обговорення при захисті курсової роботи, що суттєво впливає на її оцінку.

Після висновків надається *список використаної літератури*, у якому наводяться джерела, на які зроблено посилання в курсовій роботі, а також ті, які були опрацьовані під час її написання. Перелік джерел, з якими автор роботи ознайомився під час підготовки роботи, але не цитував їх, не може перевищувати 20 % від загальної кількості джерел. Список джерел свідчить про ступінь обізнаності з наявною літературою з теми роботи, є її складовою, відображає творчу складову роботи її автора, дозволяє оцінити ступінь фундаментальності проведеного дослідження. Загальний перелік літератури повинен налічувати не менше ніж 20–25 джерел.

*Додатки* (у разі їх наявності) розміщуються після списку використаних джерел. До них необхідно, зокрема, винести статистичну звітність, графіки, рисунки, таблиці, що займають цілу сторінку, інші матеріали, використання яких в основній частині роботи порушує логічність викладення. Головною метою додатків є підтвердження окремих положень, висновків та пропозиції автора роботи, тому матеріал, внесений у додатки, має безпосередньо стосуватися теми курсової роботи. Треба, щоб матеріали, внесені в додатки, мали назву і були пронумеровані, а в основному тексті курсової роботи обов'язково робляться посилання на них та пояснення щодо їх змісту.

Вимоги щодо оформлення тексту та окремих елементів курсової роботи аналогічні вимогам до оформлення кваліфікаційної бакалаврської роботи.

*Зразок оформлення змісту курсової роботи наведено в Додатку С.*

На останній сторінці курсової роботи студент повинен поставити свій підпис і дату закінчення роботи.

Курсова робота має бути зброшурована.

### **Оцінювання якості виконання та захисту курсової роботи**

Зброшурована курсова робота подається на розгляд науковому

керівником, який приймає рішення щодо її допуску до захисту.

Оцінка виконаної курсової роботи здійснюється за 100-бальною шкалою з наступним переведенням даних 100-бальної шкали оцінювання в чотирьохбальну шкалу та шкалу за системою ECTS. Ця оцінка складається з двох частин: оцінка за *якість виконання* курсової роботи (60 балів) та оцінка за *якість захисту* курсової роботи (40 балів).

**Оцінювання якості виконання курсової роботи.** Якість виконання курсової роботи оцінюється її науковим керівником за критеріями, які наведено в табл. 3.1.

Якщо зміст курсової роботи не відповідає затвердженій темі або науковим керівником виявлена академічна несумлінність (плагіат), то робота не допускається до захисту.

Також робота не допускається до захисту та повертається автору на доопрацювання, якщо не дотримано вимог цих методичних рекомендацій або ж її було оцінено керівником нижче ніж 36 балів.

Таблиця 3.1

### Оцінювання якості курсової роботи

Назва критерію	Зміст критерію	Кількість балів	
		Макс.	Мін.
Якість оформлення курсової роботи	Робота має всі обов'язкові структурні частини (титульний аркуш, зміст, вступ, основну частину, висновки, список літератури), а оформлення змісту, таблиць, тощо відповідає вимогам	10	6
Логічність та послідовність викладення матеріалу, відповідність змісту темі роботи	Робота структурована (структура відповідає темі роботи, меті, завданням), а викладення матеріалу є логічним і послідовним	10	6
Якість проведеного аналізу та повнота розкриття теми	Тема розкрита повністю (висвітлені та проаналізовані основні поняття, теоретичні положення, суть проблемних питань, проаналізовані та оцінені зібрані матеріали)	20	12
Обсяг та адекватність використаних під час написання роботи першоджерел та дотримання етики посилань	Залучено матеріали монографій, підручників, навчальних посібників, статистичних збірників, довідників, періодичних видань та мережі Internet (понад 15 джерел), які відповідають темі роботи, дотримано етику посилань на першоджерела (ознаки плагіату відсутні)	10	6

Продовження таблиці 3.1

Назва критерію	Зміст критерію	Кількість балів	
		Макс.	Мін.
Аргументованість зроблених висновків та рекомендацій	Висновки та рекомендації автора належним чином обґрунтовані за всіма поставленими завданнями, пов'язані з результатами дослідження та відображають власну позицію (оцінку) автора щодо виявлених тенденцій, чинників, фактів тощо.	10	6

У будь-якому разі студентові необхідно ознайомитися з оцінкою для її врахування під час підготовки до захисту курсової роботи.

**Захист курсової роботи та остаточна оцінка за неї.** Остаточний варіант курсової роботи, оформленої згідно з установленими вимогами курсової роботи (див. підрозд. 2.5.), підписаний автором і науковим керівником, подається на кафедру за два тижні до початку заліково-екзаменаційної сесії.

Захист курсової роботи відбувається згідно з графіком, затвердженим на засіданні кафедри, комісією в складі не менше як двох викладачів кафедри за присутності наукового керівника.

Загальна оцінка за роботу виставляється з урахуванням кількості балів, отриманих за результатами її захисту перед комісією.

Шкала та критерії оцінювання захисту курсових робіт наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

### Оцінювання захисту курсових

Шкала оцінювання (кількість балів)	Критерії оцінювання
0	Відсутність відповіді на поставлені запитання та неспроможність аргументувати її основні положення
0–10	Є певні спроби дати відповідь на поставлені запитання та аргументувати положення роботи, але на більшість запитань даються неправильні відповіді
11–20	Допускаються суттєві неточності у відповідях на запитання, а основні положення своєї роботи автор не може обґрунтувати
21–30	Відповіді на запитання правильні, проте бракує впевненості в аргументації тих чи інших положень роботи
31–40	Відповіді на запитання правильні, позиція автора аргументована

Переведення даних 100-бальної шкали оцінювання в чотирьох бальну та

шкалу за системою ECTS здійснюється згідно з табл. 3.3.

*Таблиця 3.3*

**Переведення 100-бальної шкали оцінювання в чотирьох-бальну та шкалу за системою ECTS**

<b>Шкала, що використовується в КНУШ</b>	<b>Національна шкала</b>	<b>Шкала ECTS</b>
90–100	відмінно	A
80–89	добре	B
70–79		C
66–69	задовільно	D
60–65		E
21–59	«незадовільно» з можливістю повторного захисту курсової роботи	FX
0–20	«незадовільно» з обов'язковим повторним виконанням курсової роботи	F

## РОЗДІЛ 4

### ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ АНАЛІТИЧНИХ ЗАПИСОК

Аналітичні записки готуються за підсумками аналітичних досліджень, що виконуються сформованою викладачем групою студентів (як правило, 3–5 осіб) для виконання завдань під час проведення практичних та семінарських занять. Метою цих досліджень є комплексний аналіз проблемних питань у сфері національної безпеки та підготовка на основі його результатів відповідних практичних рекомендацій органам влади, зокрема, проектів їх управлінських рішень у сфері національної безпеки. Тому в кінцевому підсумку зміст аналітичних записок дозволяє зробити висновок не тільки про рівень опанування студентами тієї чи іншої теми навчальної дисципліни, продемонструвати ними знання відповідної літератури, а й про вміння виконувати аналіз конкретних управлінських ситуацій, робити узагальнення, самостійні висновки та готувати обґрунтовані рекомендації суб'єктам забезпечення національної безпеки влади щодо шляхів, засобів та способів їх вирішення.

Таким чином, проведення аналітичного дослідження та підготовка на його основі аналітичної записки розвиває у студента навички творчого мислення, уміння письмового та логічного викладення власних думок, тобто його самостійного бачення проблеми та можливих шляхів її розв'язання на підставі опрацьованого матеріалу та аргументів, відповідно до обраного підходу, стилю тощо. Це й визначає роль проведення студентами аналітичних досліджень у навчальному процесі для опанування навчальних дисциплін, передбачених освітньо-професійною програмою «Урядування у сфері національної безпеки».

Аналітична записка щодо забезпечення національної безпеки завжди має прикладний характер та адресується підготовленому читачеві (суб'єктам її забезпечення). Це дозволяє не нагромаджувати її зміст різними довідковими, статистичними та іншими даними, а зосередити увагу на обґрунтуванні та розкритті змісту рекомендації (пропозицій) суб'єктам забезпечення національної безпеки або суті управлінського рішення у сфері національної безпеки. Тому

текст аналітичної записки завжди має бути лаконічним та спрямованим на досягнення головної мети, відображеної у її назві.

Жорстких вимог до структури або обсягу аналітичної записки не пред'являється, але, як правило, вона складається зі вступу, основної частини, висновків та пропозицій (рекомендацій), а також підпису автора (авторів) записки.

Вступ містить постановку та коротку характеристику змісту управлінської проблеми, а також кола питань, що підлягають першочерговому розгляду. Чіткість та лаконічність вступу є дуже важливою. Вона має сприяти тому, щоб той чи інший суб'єкт забезпечення національної безпеки міг прочитати та зрозуміти написане не більше ніж за 30 секунд, оскільки ці суб'єкти не витрачають на ознайомлення з такими записками більше ніж кілька хвилин, а головну увагу звертають на першу сторінку. Після цього, за умови актуальності отриманої інформації, він або відкладає документ для більш детального ознайомлення, або ж доручає розглянути його помічникам, які безпосередньо контактують з автором аналітичної записки.

В основній частині аналітичної записки викладається обґрунтування пропозицій та рекомендацій. Для цього здійснюється поетапний аналіз управлінської проблеми та узагальнення, висування гіпотез, версій тощо.

Як правило, текст аналітичної записки її основна частина включає інформаційну та аналітичну складову.

Під час підготовки інформаційної складової записки слід акцентувати увагу на тому, що дані, які в ній буде наведено, можуть мати різноманітну природу та бути представлені по-різному. Наприклад, це можуть бути перелік офіційних джерел, описання основних характеристик управлінської ситуації, хронологія подій, статистика тощо. Ці дані можна представляти у вигляді текстової інформації, таблиць, графіків, схем, але головною умовою якості аналітичної записки має бути акцент на фактологію та мінімізацію інтерпретації фактів.

Аналітична складова основної частини аналітичної записки передбачає

логічні міркування під час зіставлення різних фактів, управлінських ситуацій, пояснення явищ і їхніх взаємозв'язків, уміння формулювати загальні висновки і прогнозувати можливий розвиток факторів (явищ, процесів тощо), які є причинами виникнення тих чи інших управлінських проблем у сфері національної безпеки.

Оптимальне співвідношення об'ємів інформаційної та аналітичної складових основної частини аналітичної записки (1:2–1:3).

Наприкінці основної частини аналітичної записки обов'язково мають бути висновки, до яких висувуються такі вимоги:

- ✓ несуперечливість і логічний взаємозв'язок з основним текстом;
- ✓ відсутність прямих повторень тексту;
- ✓ неприпустимість висновків, не обґрунтованих основним текстом;
- ✓ висновки мають характеризувати розглянутий період або явище, містити загальні прогнозні оцінки перебігу процесів на найближчу перспективу, а їх обсяг повинен бути коротким (як правило, не перевищувати 0,5 сторінки).

Виходячи з висновків, мають бути представлені чіткі пропозиції (рекомендації), які й є основним підсумком аналітичного дослідження, зокрема, вказується перелік заходів, пропозицій або їх варіанти для запобігання причин, наслідків тієї чи іншої події, а також прогнозуються ті події, які можуть відбутися, якщо не виконати або не брати до уваги ці висновки і пропозиції. При цьому ймовірність практичного виконання рекомендацій має бути максимальною, а отже, відповідати низці принципів положень, зокрема:

- ✓ рекомендації мають відповідати нормам чинного законодавства, зокрема, це стосується передбачених законодавством функцій, завдань, повноважень, сфери відповідальності, особливостей діяльності тих чи інших суб'єктів забезпечення національної безпеки;

✓ необхідно співвідносити запропоновані дії з часовими та матеріальними ресурсами (можливостями) суб'єктів забезпечення національної безпеки, тобто треба враховувати особливості організації та обсяг фінансового, матеріально-технічного, інформаційного тощо забезпечення діяльності цих



суб'єктів, їх розподіл та порядок використання тощо;

✓ необхідно враховувати допустимі згідно з чинним законодавством засоби та способи реагування на ті чи інші управлінські ситуації, можливий алгоритм дій (взаємодій) суб'єктів забезпечення національної безпеки, підпорядкованих їм структур, а також тих, які можуть залучатися додатково;

✓ треба враховувати часовий інтервал між спланованим управлінським рішенням та його адміністративним втіленням.

Наприкінці аналітичної записки має бути відмітка про виконавця, а саме вказана його посада (наприклад, керівник відділу аналізу департаменту стратегічного планування Міністерства оборони України), а також дата підпису та номери службових телефонів.

Таким чином, для того щоб аналітична записка стала ефективним інструментом вироблення та ухвалення суб'єктами забезпечення національної безпеки управлінського рішення щодо тієї чи іншої проблемної ситуації, необхідно, щоб:

✓ її текст було спрямовано на досягнення зазначеної у вступі головної мети та було забезпечено чітку орієнтацію на потреби конкретного суб'єкта забезпечення національної безпеки;

✓ під час підготовки аналітичної записки використовувалося якомога більша кількість інформації з окресленого у її назві питання;

✓ будь-який факт розглядався у поєднанні з іншими фактами або було вказано на його значення у контексті мети підготовки записки;

✓ було сформовано загальну картину проблеми, що розглядається;

✓ текст записки містив чіткі формулювання, а висновки та рекомендації були обґрунтованими, своєчасними, доречними, відповідали поставленим завданням, розкривали суть проблеми та можливі шляхи, засоби і способи їх вирішення.

Це ще раз підкреслює важливість гранично точного, чіткого та лаконічного викладення матеріалу аналітичної записки, тобто варто вибирати ті слова та вирази, які точно передають думки автора (авторів) записки і не

допускають їх довільної інтерпретації. Тому, формулюючи фрази, необхідно уникати образних висловлювань, професійного сленгу, абстракцій тощо.

Загальний обсяг аналітичної записки, яку має підготувати навчальна підгрупа слухачів під час проведення практичних (семінарських) занять 3–4 с.

## РОЗДІЛ 5

### ВИБІР ТЕМ, ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ЕСЕ

**Вибір теми есе.** Переліки тем есе розробляються викладачами кафедри відповідно до навчального і робочого навчального планів освітньо-професійної програми «Урядування у сфері національної безпеки» спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення та видами діяльності)» галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону». Ці Переліки щорічно переглядаються та поновлюються.

Вибір студентами теми есе розпочинається з їх ознайомлення із відповідним Переліком. Студенти денної та заочної форм навчання мають визначитися щодо теми есе протягом двох тижнів з початку викладання навчальної дисципліни, робочою начальною програмою якої передбачено написання есе, та проінформувати про це викладача, який проводить практичні та семінарські заняття з цієї дисципліни.

Обрана тема есе має базуватися на прагненні студентів впровадити в управлінську практику власні пропозиції щодо вдосконалення забезпечення національної безпеки. Тому вони мають право, за погодженням з викладачем, самостійно визначати тему есе, що не передбачена Переліком, яка, на їхню думку, є цікавою, за умови, що запропонована тема відповідає тематиці робочої програми навчальної дисципліни, якою передбачено написання есе.

Якщо студентом тема есе самостійно не обрана протягом зазначеного вище періоду, вона обирається викладачем із запропонованого кафедрою Переліку, який доводить обрану ним тему до відома студента.

Написання есе в одній групі за однією темою двома чи більше студентами не допускається.

Викладач не пізніше ніж через три тижні з початку викладання навчальної дисципліни, робочою начальною програмою якої передбачено написання студентами есе, складає та підписує остаточний список тем есе, які пишуть студенти. Цей список зберігається на кафедрі й визначає початок роботи

студентів над есе.

**Вимоги до змісту, структури та оформлення есе.** Есе як вид письмової, самостійної, індивідуальної, домашньої, творчої роботи студента – це своєрідний твір-міркування невеликого обсягу щодо обраної ним теми. Тому написання есе з дисциплін, що передбачені освітніми програми для студентів, які навчаються за спеціальністю «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення та видами діяльності)» посідає проміжне місце між роботами реферативного плану та курсовими роботами, оскільки воно має містити певні елементи наукового дослідження. Це передбачає довільну композицію есе, яка дозволяє відобразити індивідуальні враження, міркування автора есе з конкретного проблемного питання, але не претендує на повноту та вичерпне у науковому сенсі трактування порушеної теми. Тобто есе припускає вираження автором особистої суб'єктивної оцінки предмета міркування, дає можливість нестандартного (творчого), оригінального висвітлення матеріалу, вираження емоцій та образність, з можливими елементами імпровізації.

Принциповою особливістю есе є й те, що воно адресується підготовленому читачеві, який вже має певне уявлення про тему, про яку йдеться. Це дозволяє автору есе зосередити увагу на розкритті саме нового змісту, а не нагромаджувати викладення матеріалу різними загальновідомими деталями.

Таким чином, головна мета есе полягає в розвитку у студента навичок передусім самостійного творчого мислення й письмового послідовного викладу власних думок, його самостійного бачення тієї чи іншої управлінської проблеми у сфері національної безпеки на підставі опрацьованого матеріалу та аргументів відповідно до обраного підходу, стилю тощо.

Проте в будь-якому разі есе має містити:

- ✓ чіткий виклад суті поставленої проблеми та її складових;
- ✓ включати самостійно проведений її аналіз з використанням запропонованих чи наявних підходів (концепцій) та аналітичного інструментарію, які використовуються у сфері національної безпеки;
- ✓ узагальнювальні висновки, що відображають авторську позицію щодо

поставленої проблеми та можливих шляхів її розв'язання.

Традиційно написання есе передусім передбачає:

- ✓ визначення мети та завдань есе;
- ✓ визначення об'єкта та предмета, стосовно яких йдеться в ньому мова про які в ньому йдеться;
- ✓ чітку структурованість змісту та логічну послідовність теоретичного обґрунтування і практичних аргументів щодо висновків та пропозицій її автора.

Це зумовлює вимоги щодо структурних елементів есе та їх змісту. Отже, есе має містити такі елементи:

- ✓ титульний аркуш, який має бути оформлений за зразком, наведеним у Додатку Р;
- ✓ вступ, де мають бути відображені мета та завдання роботи, тобто очікуваний результат роботи і конкретні результати, що будуть отримуватися під час розкриття теми (на цьому етапі важливо правильно сформулювати питання, які студент збирається вирішити у процесі написання есе);
- ✓ основна частина, де мають бути стисло відображені підходи щодо дослідження обраної проблеми й викладення власних міркувань щодо неї, виходячи з наявних даних (графіків, таблиць, інших аргументів і позицій інших авторів щодо цієї проблеми); принципово важливо під час побудови структури основної частини обмежити себе розглядом однієї головної думки, стосовно якої має бути, як правило, одне твердження й відповідний доказ, підкріплений графічним, ілюстративним та іншим матеріалом;
- ✓ висновок, у якому мають бути наведені узагальнення й аргументований висновок щодо порушеної теми, тобто він підсумовує або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині есе;
- ✓ список використаних джерел, які можна розміщувати в порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи заголовків роботи, але з обов'язковим дотриманням правил оформлення літературних джерел, (див. Додаток І);
- ✓ додатки (у разі їх наявності): схеми, таблиці, графіки тощо розміщують

після списку використаної літератури у порядку появи посилань у тексті есе та послідовно позначають великими літерами української абетки (наприклад, Додаток А).

Обсяг есе має бути: 6–7 сторінок формату А4 на стандартних аркушах формату А4 (210 x 297), а вимоги щодо його оформлення аналогічні вимогам щодо оформлення курсових робіт (див. підрозділ 2.5).

**Оцінювання есе.** Підготовлені студентами есе надаються викладачу на перевірку не пізніше ніж за тиждень до іспиту (заліку) з відповідної навчальної дисципліни. Викладач в присутності студента зазначає день реєстрації роботи (на титульній сторінці) та повідомляє день очікування оцінки.

За межами цього терміну ця письмова робота кафедрою не приймається, а студент одержує нульову оцінку.

Оцінка за якість написання студентом есе є важливою складовою загальної оцінки засвоєння ним навчального матеріалу з відповідної навчальної дисципліни. Як правило, шкала оцінювання есе: 0–20 балів.

Конкретна оцінка за есе виставляється викладачем, *виходячи з аналізу сукупності таких критеріїв, як:*

- ✓ достатність обґрунтування актуальності теми;
- ✓ системність та повнота розкриття теми;
- ✓ логічність викладення матеріалу; аргументованість особистої думки студента з обраної теми;
- ✓ оригінальність запропонованих пропозицій;
- ✓ відповідність вимогам щодо оформлення.

Ці критерії дозволяють диференціювати можливу загальну оцінку за підготовлене студентом есе. При цьому, якщо виставлена викладачем оцінка менша ніж 12 балів (за умови використання шкали оцінювання есе: 0–20 балів), то вважається, що студент фрагментарно і поверхово розкрив тему та поставлені в есе питання. У такому разі отримана оцінка за есе не включається до схеми формування оцінки знань студента щодо вивчення навчальної дисципліни, робочою начальною програмою якої передбачено написання есе.

## РОЗДІЛ 6

### ВИБІР ТЕМ, ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТУ

**Вибір теми реферату.** Переліки тем рефератів розробляються викладачами кафедри відповідно до навчального і робочого навчального планів галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)». Ці Переліки щорічно переглядаються та поновлюються.

Вибір студентами теми реферату розпочинається з їх ознайомлення із зазначеними Переліками. Студенти денної та заочної форм навчання мають визначитися щодо теми реферату (рефератів) протягом двох тижнів з початку викладання навчальної дисципліни, робочою навчальною програмою (потрібно навчальною) якої передбачено його написання, та проінформувати про це викладача, який проводить практичні та семінарські заняття з цієї дисципліни.

Студенти мають право, за погодженням з викладачем, запропонувати тему реферату, яка не передбачена Переліком, але за умови, що вона відповідає тематиці робочої навчальної програми навчальної дисципліни, якою передбачено його написання.

Якщо студентом тема реферату самостійно не обрана протягом зазначеного вище періоду, вона обирається викладачем із запропонованого кафедрою Переліку, який доводить обрану ним тему до відома студента.

Написання реферату в одній групі за однією темою двома чи більше студентами не допускається.

Викладач протягом трьох тижнів з початку викладання навчальної дисципліни, робочою навчальною програмою якої передбачено написання студентами реферату (рефератів), складає та підписує остаточний список тем рефератів, які пишуть студенти. Цей список зберігається на кафедрі й визначає початок роботи студентів над есе.

**Вимоги до змісту, структури та оформлення реферату.** Написання

реферату як виду письмової самостійної домашньої творчої роботи студента має підтвердити рівень опанування ним обраної теми, продемонструвати знання відповідної літератури, вміння аналізувати наявний матеріал, робити узагальнення та самостійні висновки. Тому студенти під час роботи над рефератом набувають навичок самостійної роботи з літературою, навчаються порівнювати, аналізувати та систематизувати інформацію з різних галузей знань, використовувати приклади з управлінської практики, тобто реферат повинен мати практичну спрямованість.

Основними завданнями під час написання реферату є:

- ✓ вивчення стану розробки обраної проблеми в наявних наукових, нормативних та інших джерелах;
- ✓ розгляд у контексті обраної теми підходів, засобів та способів щодо вирішення конкретних управлінських питань;
- ✓ вивчення інформаційних та статистичних даних, що стосується теми реферату та їх аналітична обробка;
- ✓ логічний, аргументований виклад матеріалу, узагальнення накопиченого досвіду щодо виконання управлінських завдань, пов'язаних із темою реферату;
- ✓ розробка та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності забезпечення національної безпеки в тій чи іншій сфері життєдіяльності людини, суспільства та державних інститутів, визначеній темою реферату.

Науково-теоретичний рівень реферату досягається за рахунок ретельного аналізу питання, що досліджується, теоретичних узагальнень, оперування об'єктивною та раціональною аргументацією, а практична спрямованість, за рахунок наведення характерних прикладів розв'язання актуальних управлінських проблем, пов'язаних з темою реферату. Тому стиль викладення матеріалу має бути науково-діловим, а матеріал розподіляється рівномірно відповідно до плану реферату. Реферат також не повинен містити таємної інформації та посилання на джерела з обмеженим доступом.

Традиційно підготовка реферату передбачає визначення: мети та завдань



роботи; об'єкта та предмета, що розглядається; структури роботи; послідовності аналізу наявних літературних джерел; процедури (порядку) обґрунтування висновків та рекомендацій тощо.

Це зумовлює вимоги щодо структурних елементів реферату та їх змісту. У рефераті має бути:

- ✓ титульний аркуш, який має бути оформлений за зразком, наведеним у Додатку Р;

- ✓ вступ, де мають бути обґрунтовані актуальність та практичне значення обраної теми, зазначена мета та завдання роботи, очікувані результати, які мають бути отриманні, тому на цьому етапі передусім важливо сформулювати питання, на які слухач збирається знайти відповідь під час написання реферату;

- ✓ основна частина, яка, як правило, має складатися з двох розділів – інформаційно-аналітичного, у якому здійснюється аналіз напрацювань інших авторів щодо теми роботи, та практичного, в якому обґрунтовуються пропозиції та рекомендації автора. В основній частині розкривається тема реферату шляхом аналізу та висвітлення основних питань, виходячи з наявних наукових, експертних, та аналітичних даних, у тому числі графіків, таблиць тощо в контексті теми, а також (за необхідності) чинного законодавства. Головна увага зосереджується передусім на комплексному аналізі поставлених у роботі питань та значущості їх вирішення для практики управління у сфері національної безпеки. У межах розділу доцільно обмежити себе розглядом одного питання з відповідним висновком (висновками), який має бути належним чином обґрунтованим, зокрема, посиланням на літературні джерела;

- ✓ висновки, які мають логічно пов'язуватися зі змістом викладеного в рефераті матеріалу та в яких необхідно сформулювати теоретичні та практичні підсумки (висновки) проведеного аналізу за темою реферату, а також відповідні рекомендації, що випливають з них;

- ✓ список використаних джерел, які можна розміщувати в порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи заголовків роботи, але з обов'язковим дотриманням правил оформлення

літературних джерел, (див. Додаток И);

✓ додатки (у разі їх наявності): схеми, таблиці, графіки тощо розміщують після списку використаної літератури у порядку появи посилань у тексті реферату та послідовно позначають великими літерами української абетки (наприклад, Додаток Б); не слід давати в додатках документи, законодавчі чи нормативні акти, які офіційно надруковані, оскільки такі документи в разі їх використання під час підготовки реферату мають бути в списку використаних джерел.

Обсяг реферату має становити: 13–15 сторінок на стандартних аркушах формату А4 (210 x 297), а вимоги щодо його оформлення аналогічні вимогам щодо оформлення курсових робіт (див. підрозд. 2.5).

**Оцінювання реферату.** Підготовлені студентами реферати надаються викладачу на перевірку не пізніше ніж за тиждень до іспиту (заліку) з відповідної навчальної дисципліни. Викладач в присутності студента зазначає день реєстрації роботи (на титульній сторінці) та повідомляє день очікування оцінки.

За межами цього строку письмова робота кафедрою не приймається, а студент одержує нульову оцінку.

Оцінка за якість написання студентом реферату є важливою складовою загальної оцінки засвоєння ним навчального матеріалу з відповідної навчальної дисципліни. Як правило, шкала оцінювання реферату: 0–15 балів.

Конкретна оцінка за реферат виставляється викладачем на підставі *аналізу сукупності таких критеріїв, як:*

- ✓ системність розкриття обраної теми;
- ✓ логічність викладу матеріалу;
- ✓ аргументованість висновків та рекомендацій;
- ✓ ступінь відображення наявних наукових, нормативних джерел та інших джерел;
- ✓ відповідність вимогам щодо оформлення.

Ці критерії з використанням зазначеної шкали оцінювання дозволяють

диференціювати можливу загальну оцінку за підготовлене студентом есе. При цьому, якщо виставлена викладачем оцінка дев'ять і нижче, то вважається, що студент незадовільно розкрив в рефераті тему та поставлені питання, тому ця оцінка не включається до схеми формування оцінки знань студента щодо вивчення навчальної дисципліни, робочою начальною програмою якої передбачено написання реферату.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень: навчально-методичні матеріали / І. В. Рейтерович, С. В. Ситник ; уклад. В. М. Гаврилюк. К. : НАДУ, 2013. 56 с.
2. Євроінтеграція, міжнародне публічне управління та безпека: Метод. рек. до вивч. навч. дисципліни / уклад. Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, М. М. Шевченко, М. Є. Чулаєвська. Київ : НАДУ, 2016. 72 с.
3. Методичні вказівки до виконання курсової роботи з дисципліни «Публічне адміністрування» для студентів денної та заочної форм навчання на пряму підготовки «Менеджмент» / уклад. Н. О. Коваль. Вінниця : НТУ, 2017. 16 с. URL: [posibnyku.vntu.edu.ua](http://posibnyku.vntu.edu.ua) > koval\_pa\_2017\_08
4. Методичні вказівки до виконання курсової роботи з дисципліни «Стратегічне планування в публічній сфері» для студентів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» очної, вечірньої та заочної форми навчання / уклад. О. Г. Вагонова, Г. В. Бритова. Дніпропетровськ : НГУ, 2017. 21 с.
5. Методичні вказівки до виконання курсової роботи з дисципліни «Теорія управління і адміністрування» / уклад. О. Ю. Древаль, В. В. Мартинець, Д. О. Смоленніков. Суми : СумДУ, 2017. 27 с.
6. Методичні вказівки до курсової роботи з дисципліни «Регулювання розвитку регіону» для студентів спеціальності «Публічне управління та адміністрування» / уклад. О. Б. Мосій. ТНТУ ім. І. Пулюя, Тернопіль: ТНТУ, 2017. 16 с.
7. Методичні вказівки до написання курсових робіт із дисципліни «Державне та регіональне управління» / О. Д. Лазор, Н. В. Савченко. К. : ІПК ДСЗУ, 2016. 14 с.
8. Методичні вказівки до самостійної роботи та виконання курсової роботи з дисципліни «Менеджмент і адміністрування» для студентів усіх форм навчання за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» / уклад. К.

В. Смірнова. Одеса : ОдЕкУ, 2019. 32 с.

9. Методичні вказівки щодо виконання курсової роботи з навчальної дисципліни «Публічне адміністрування» / уклад. Л. М. Сакун. Кременчук : НУ ім. М. Остроградського, 2018. 42 с.

10. Методичні рекомендації для підготовки та захисту курсових робіт студентів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» / уклад.: С.О. Кравченко, О.Л. Євмешкіна, О.Я. Немирівська. Київ: УкрСІЧ, 2020. 43 с.

11. Методичні рекомендації до виконання, оформлення та захисту курсових робіт з блоку нормативних дисциплін підготовки для здобувачів вищої освіти за галуззю знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 074 «Публічне управління та адміністрування» освітнього ступеня «бакалавр» денної форми навчання / Г. В. Капленко, Н. Т. Пак. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2017. 39 с.

12. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

## ДОДАТКИ

## Додаток А

*Зразок аркуша погодження теми кваліфікаційної бакалаврської (курсової) роботи та її наукового керівника*

ПОГОДЖЕННЯ ТЕМИ ТА КЕРІВНИКА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ  
БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

Прізвище, ім'я та по батькові здобувача \_\_\_\_\_

Форма навчання \_\_\_\_\_

Назва кафедри \_\_\_\_\_

**Тема кваліфікаційної бакалаврської роботи** \_\_\_\_\_

Студент (ка) \_\_\_\_\_  
(підпис) (П.І.Б.)

Погоджено:

науковий керівник \_\_\_\_\_  
(підпис) (П.І.Б.)

завідувач кафедри глобальної  
та національної безпеки \_\_\_\_\_  
(підпис) (П.І.Б.)

«\_\_\_» \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.

*Зразок оформлення змісту кваліфікаційної бакалаврської роботи*

## ЗМІСТ

## ВСТУП

## РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність категорій і понять дослідження

1.2. Стан наукової розробленості теми дослідження

1.3. Державне регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки в Україні (1991-2023 рр.)

Висновки до розділу 1

## РОЗДІЛ 2 СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1. Недержавні інституції та види їх діяльності як об'єкт державного регулювання

2.2. Суб'єкти державного регулювання діяльності недержавних інституцій

2.3. Принципи, методи та механізм державного регулювання діяльності недержавних інституцій

Висновки до розділу 2

## РОЗДІЛ 3 ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Концептуальна модель системи державного регулювання діяльності недержавних інституцій

3.2. Оптимізація компетенцій органів державної влади щодо державного регулювання діяльності недержавних інституцій

3.3. Удосконалення державного регулювання діяльності недержавних інституцій в умовах євроінтеграційних процесів в Україні з урахуванням досвіду зарубіжних країн

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ



*Зразок форми індивідуального завдання на кваліфікаційну  
бакалаврську роботу*

**Київський національний університет імені Тараса Шевченка**

Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби

Кафедра глобальної та національної безпеки

**ЗАТВЕРДЖУЮ**  
Завідувач кафедри

\_\_\_\_\_ (підпис)

«\_\_\_\_\_» \_\_\_\_\_ 202\_\_ р.

**Індивідуальне завдання  
на кваліфікаційну бакалаврську роботу**

\_\_\_\_\_  
(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи \_\_\_\_\_
2. Спеціальність: 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)»
3. Тема роботи затверджена на засіданні кафедри глобальної та національної безпеки, протокол № \_\_\_\_\_ від « \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 202\_\_ р. та призначений науковий керівник

\_\_\_\_\_  
(Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

4. Робота виконується на матеріалах \_\_\_\_\_

5. Орієнтовний план роботи:

Розділ 1. \_\_\_\_\_

Розділ 2. \_\_\_\_\_

Розділ 3. \_\_\_\_\_

Строк подання завершеної роботи науковому керівнику:

« \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 202\_\_ р.

6. Попередній захист роботи: « \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 202\_\_ р.

7. Об'єкт дослідження \_\_\_\_\_

8. Предмет дослідження \_\_\_\_\_

9. Мета роботи (дослідження) \_\_\_\_\_

10. Завдання дослідження \_\_\_\_\_

11. Консультації стосовно роботи

№ з/п	Розділ (параграфи)	Консультант (ПІБ)	Підпис, дата	
			Завдання видав	Завдання прийняв

11. Календарний план

№ з/п	Графік виконання роботи	Строк виконання	Фактичне виконання

**Науковий керівник**

\_\_\_\_\_ (підпис)

**Студент**

\_\_\_\_\_ (підпис)

## Додаток Г

*Зразок титульного аркуша кваліфікаційної бакалаврської роботи*

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО  
УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

КАФЕДРА ГЛОБАЛЬНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

На правах рукопису

КВАЛІФІКАЦІЙНА (БАКАЛАВРСЬКА) РОБОТА

### ТЕМА РОБОТИ

Здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)», освітньо-професійна програма «Урядуваннях у сфері національної безпеки» (денна форма навчання)

СИДОРЕНКА Юрія Петровича \_\_\_\_\_

(прізвище, ім'я, по-батькові, підпис)

Науковий керівник: професор кафедри глобальної та національної безпеки д.держ.упр., доц. ПАВЛЕНКО Степан Сергійович \_\_\_\_\_

(посада, науковий ступінь, наукове звання, прізвище, ім'я, по-батькові, підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри глобальної та національної безпеки від «\_\_» \_\_\_\_\_ 202\_\_р., протокол № \_\_\_\_\_.

Завідувач кафедри глобальної та національної безпеки д.держ.упр., професор

СИТНИК Григорій Петрович

(підпис)

*Зразок анотації кваліфікаційної бакалаврської роботи*

## АНОТАЦІЯ

*Сидоренко П.Г.* Пріоритетні напрями державної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки України. – Кваліфікаційна бакалаврська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна бакалаврська робота на здобуття ступеня вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 25 – Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, спеціальності 256 – Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності). Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Зміст анотації.

---

*Ключові слова:* інформаційна безпека, державна політика, інформаційний суверенітет, забезпечення інформаційної безпеки, загрози національній безпеці.

## ANNOTATION

*I.I. Ivanov* Priority areas of state policy regarding ensuring information security Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 25 Military science, national security, security of the state border, specialty: 256 National security (by separate areas of provision and types of activities). – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

Contents of annotation

---

*Keywords:* information security, state policy, information sovereignty, ensuring information security, threats to national security.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ  
БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ (за наявності)

Основні структурні елементи вступу до кваліфікаційної бакалаврської роботи  
на тему «Пріоритетні напрями державної політики України щодо забезпечення  
інформаційної безпеки»

Елемент	Приклад
1	2
Об'єкт дослідження	державна політика України в інформаційній сфері
Предмет дослідження	Пріоритетні напрями державної політики України щодо забезпечення інформаційної безпеки.
Мета дослідження	Системний аналіз пріоритетних напрямів державної політики України щодо забезпечення інформаційної безпеки та визначення шляхів підвищення її ефективності
Завдання дослідження	<ul style="list-style-type: none"> <li>- з'ясувати роль держави в забезпеченні інформаційної безпеки в сучасних умовах крізь призму аналізу джерельної бази дослідження вказаної безпеки;</li> <li>- визначити сутність, мету, принципи, об'єкти, завдання державної інформаційної політики в умовах переходу до інформаційного суспільства;</li> <li>- виконати системний аналіз напрямів та особливостей діяльності органів державної влади щодо забезпечення інформаційної безпеки України;</li> <li>- виявити та проаналізувати складові структури інформаційної безпеки України та чинники, які здійснюють вплив на її рівень в сучасних умовах державотворення</li> <li>- обґрунтувати перспективні шляхи підвищення ефективності державної політики України щодо забезпечення інформаційної безпеки</li> </ul>
Методи дослідження	<p>Для досягнення поставленої мети дослідження було застосовано комплекс загальнонаукових підходів і методів, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- системний підхід та структурно-функціональний аналіз для дослідження державної політики та організаційно-функціональної структури державного управління у сфері інформаційної безпеки;</li> <li>- діалектичний метод для аналізу та узагальнення окремих аспектів забезпечення інформаційної безпеки України як процесу, що ускладняється в умовах переходу від індустріального до інформаційного типу суспільних відносин, а також для обґрунтування перспективних шляхів підвищення ефективності державної політики України щодо забезпечення інформаційної безпеки;</li> <li>- компаративний аналіз, який дозволив узагальнити накопичений досвід нормативно-правового та організаційного забезпечення інформаційної безпеки, а також.</li> </ul>

*Приклад оформлення розділів та підрозділів основної частини кваліфікаційної бакалаврської роботи*

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Держава як суспільний інститут та її функції щодо забезпечення інформаційної безпеки

(текст)

1.2. Забезпечення інформаційної безпеки як пріоритет державної політики України

(текст)

1.3. Джерельна база дослідження інформаційної безпеки

(текст)

Висновки до розділу 1

*Зразок оформлення висновків до кваліфікаційної бакалаврської роботи*

## ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній бакалаврській роботі здійснено теоретичне дослідження державної політики України щодо забезпечення інформаційної безпеки та визначено шляхи підвищення її ефективності в сучасних умовах

1. З'ясовано роль держави в регулюванні інформаційної діяльності в умовах становлення інформаційного суспільства, яка полягає у всебічній оцінці загроз і небезпек, національної уразливості, ідентифікації критичної інфраструктури. У процесі забезпечення інформаційної безпеки важливо вміти своєчасно ідентифікувати фактори, які породжують загрози вказаній безпеці, розуміти їх сутність, характер і динаміку змін.

2. ....

*Приклади оформлення бібліографічного опису використаних у роботі джерел  
(кваліфікаційна бакалаврська, курсова робота, есе, реферат, аналітична  
записка)*

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Один чи кілька авторів без редактора Один-три автори	1. Ястремська О. М. Публічне адміністрування : навч. посіб. / О. М. Ястремська, Л. О. Мажник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнецова, 2015. 132 с. 2. Бакуменко В. Д., Дзвінчук Д. І., Поважний О. С. Державне управління : конспект лекцій. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. 536 с.
Чотири автори	Особливості публічного управління та адміністрування : навчальний посібник / В. Д. Бакуменко, І. С. Бондар, В. Г. Горник, В. В. Шпачук. Київ : КНУКіМ, 2016. 167 с.
П'ять і більше авторів	Демократичні засади державного управління та адміністративне право: монографія / Ю. С. Шемшученко, В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко та ін. ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрид. думка, 2010. 496 с.
Один чи більше авторів із редактором	1. Курс адміністративного права України: підручник / В. К. Колпаков ; за ред. В. В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с. 2. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація : монографія /: В. Б. Авер'янов, І. А. Грицяк, С. Д. Дубенко та ін. ; відп. ред. Н. Р. Нижник. К. : Вид-во УАДУ, 1997. 448 с.
Без автора (збірники, матеріали конференцій, книги за редакцією, укладачі тощо)	Правова основа діяльності органів державної влади : зб. нормат. актів / упоряд. П. М. Любченко. Харків : ФІНН, 2010. 303 с.
Стаття в журналі, газеті	Слоньовський М. Мотивація як основний принцип розвитку людських ресурсів системи публічного управління. <i>Ефективність державного управління</i> . 2018. Вип. 1(54). Ч. 1. С. 56–61.
Стаття в журналі, газеті	Ситник Г. Взаємозумовленість соціальних явищ, які визначають концептами «небезпека» і «безпека», та її врахування в теорії публічного управління. <i>Інвестиції: практика та досвід</i> . 2018. № 16. С. 61–67.
Стаття в журналі, газеті	Nelipa, D., Tsvykh, V., Zubchuk, O., Sytnyk, G., & Hrebonozhko, Y. (2020). The New Public Management paradigm as a further interaction of the public and private sectors. <i>Revista San Gregorio</i> , 1(42), 182-193.
Тези доповідей у матеріалах конференцій	Матковський П. Є. Теоретичні основи модернізації системи підготовки кадрів. <i>Сучасні методи підвищення ефективності використання економічного потенціалу у напрямку розвитку регіональної економіки: Матеріали між нар. наук.-практ. конференції (26 січня 2019 р., Львів)</i> . Львів : ЛЕФ, 2019. С. 66-67.
Закони та інші нормативні документи	Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 1 груд. 2005 р / Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 2006. 207 с.



Електронні ресурси	<p>Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті: (підсумки 10-ї Міжнар. конф. «Крим-2003») / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша. <i>Бібліотечний вісник</i>. 2003. № 4. С. 43. URL: <a href="http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm">http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm</a> (дата звернення: 12.02.2019).</p> <p>Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 20–27. URL: <a href="http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf">http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf</a>. (дата звернення: 15.11.2017).</p>
--------------------	---

## Приклад оформлення ілюстрації

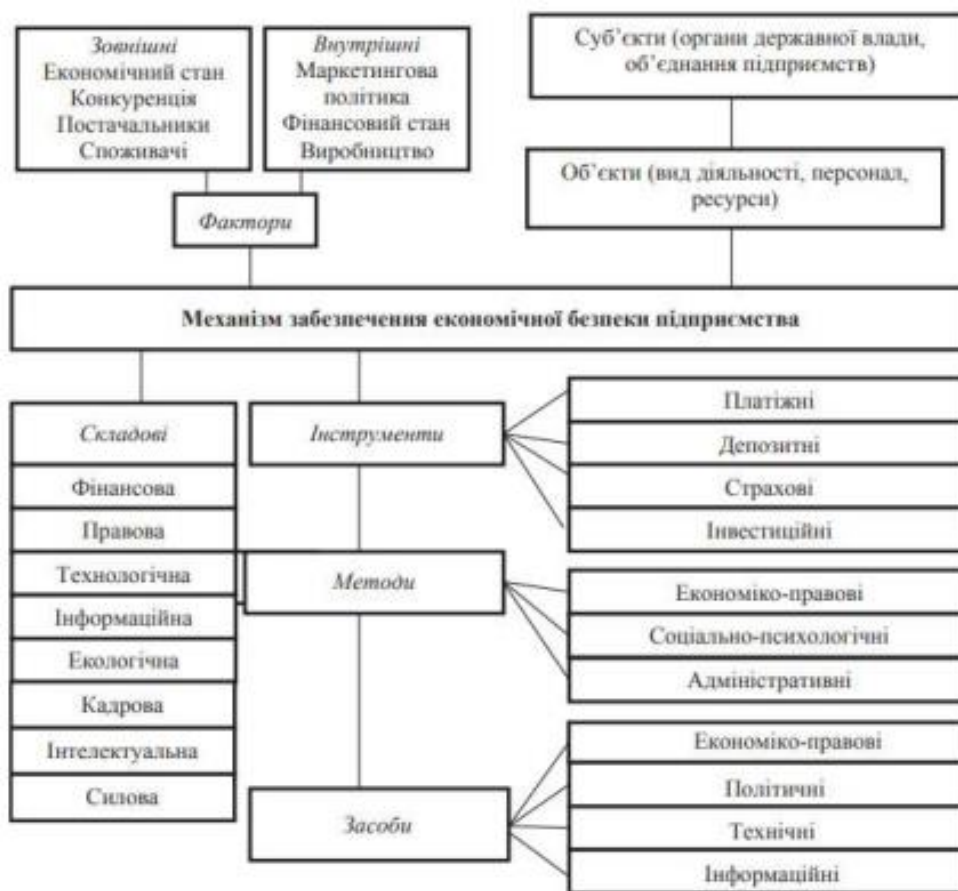


Рис. 2.1 Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства.  
Джерело: складено автором на основі [18, с. 24].

(Можливі інші варіанти посилань, наприклад: «Складено автором», «Узагальнено автором на основі [12, с. 5]»).

Примітки:

Ілюстрації нумерують послідовно в межах кожного розділу роботи, за винятком додатків. Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

Наприклад, п'ятий рисунок III розділу повинен позначатися «Рис. 3.5».

У додатках ілюстрації нумеруються в межах кожного додатку. У такому випадку, номер ілюстрації має включати позначення додатка (літеру) і її порядковий номер, між якими ставиться крапка. Наприклад, перший рисунок додатку Н має позначатися «Рис. Н.1».

## Приклад оформлення таблиці

Таблиця 5.1

**Характерні ознаки видів тіньової економіки [\*)]**

Характеристика	Різновиди тіньової економіки		
	Прихована економіка	Фіктивна економіка	Кримінальна економіка
суб'єктів	Керівники вищої ланки легальної економіки	Особи, які офіційно не працюють	Професійні злочинці
об'єктів	Перерозподіл доходів без виробництва	Виробництво товарів і послуг	Виробництво заборонених товарів та послуг
взаємовідносин з легальною економікою	Залежна від легальної економіки	Відносно самостійна	Незалежна від легальної економіки
Частка в тіньовій економіці, у %	70	15	15

\* Джерело: складено на основі [\*\*].

або

\* Джерело: розробка автора

\* Посилання на джерело у списку використаних джерел

\* Посилання на джерело у списку використаних джерел

*Приклад оформлення формул*

«... Розрахунок впливу даного фактора на зміну розміру чистого прибутку описується формулою (3.1):

$$\Delta\Pi_{\PhiД} = \PhiД_1 - \PhiД_0 \quad (3.1)$$

де  $\Delta\Pi_{\PhiД}$  – зміна чистого прибутку за рахунок зміни суми фінансових доходів;

$\PhiД_1$  – сума фінансових доходів у звітному періоді;

$\PhiД_0$  – сума фінансових доходів у попередньому періоді».

“...Рентабельність власного капіталу (ROE) розраховується за формулою (3.2):

$$R_{ROE} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} = \frac{\text{ряд. 220 ф. 2}}{\text{ряд. 380 ф. 1}} \quad (3.2)$$

Цей показник ....”

Примітки:

Формули в кваліфікаційній роботі (якщо їх більше одної) нумерують у межах кожного розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Наприклад, третя формула першого розділу позначається «1.3».

У додатках формули нумеруються в межах кожного додатку. При цьому номер формули складається з позначення додатка (літери) і порядкового номеру формули, між якими ставиться крапка. Наприклад, перша формула додатку П повинна позначатися «П.1», а друга формула – «П.2».

*Основні структурні елементи відгуку наукового керівника  
на кваліфікаційну бакалаврську роботу*

**ВІДГУК**

наукового керівника  
на кваліфікаційну бакалаврську роботу студента першого  
(бакалаврського) рівня вищої освіти  
спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і  
видами діяльності)», освітньо-професійної програми «Урядування у сфері  
національної безпеки»  
Петренка Петра Григоровича  
на тему

---

1. Актуальність та наукова новизна роботи

---

---

---

---

---

2. Визначення мети, завдань, предмета, об'єкта випускної кваліфікаційної  
бакалаврської роботи

---

---

---

---

3. Рівень викладу основного матеріалу

---

---

---

---

4. Рівень обґрунтованості розробок та пропозицій

---

---

---

---

## 5. Оформлення випускної роботи

---

---

---

## 6. Рівень самостійності

---

---

---

## 7. Недоліки

---

---

---

## 8. Рекомендація до захисту

---

---

---

Вчене звання, науковий ступінь,  
наукового керівника \_\_\_\_\_ П.І.П.  
(підпис)

Дата

*Основні структурні елементи рецензії на кваліфікаційну бакалаврську роботу*

## РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну бакалаврську роботу студента першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» освітньо-професійної програми «Урядування у сфері національної безпеки»  
Петренка Петра Григоровича на тему

---

### 1. Актуальність та наукова новизна роботи

---

---

---

---

### 2. Визначення мети, завдань, предмета, об'єкта випускної кваліфікаційної бакалаврської роботи

---

---

---

---

### 3. Рівень викладу основного матеріалу, науковий апарат, методологія

---

---

---

---

### 4. Рівень обґрунтованості пропозицій, новизна, самостійність роботи

---

---

---

---

### 5. Оформлення випускної роботи

---

---

---

## 6. Недоліки

---

---

---

---

## 7. Рекомендація до захисту

---

---

---

---

Вчене звання, науковий ступінь

рецензента \_\_\_\_\_ П.І.П.

(підпис)

Дата



*Зразок титульного аркуша курсової роботи*

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА  
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

КАФЕДРА ГЛОБАЛЬНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

## КУРСОВА РОБОТА

на тему:

«\_\_\_\_\_»

Студента (студентки)

\_\_\_\_\_  
(прізвище, ім'я, по-батькові,  
підпис)

Науковий керівник:

\_\_\_\_\_  
(посада, науковий ступінь, наукове звання,  
прізвище, ім'я, по-батькові, підпис)

Київ – 2023

*Зразок оформлення змісту курсової роботи***ЗМІСТ**

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

1.1. Суб'єкти державного регулювання діяльності недержавних інституцій

1.2. Принципи, методи та механізм державного регулювання діяльності недержавних інституцій

РОЗДІЛ 2 ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ДІЄВОСТІ МЕХАНІЗМУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Оптимізація компетенцій органів державної влади щодо державного регулювання діяльності недержавних інституцій

2.2. Удосконалення державного регулювання діяльності недержавних інституцій в умовах євроінтеграційних процесів в Україні з урахуванням досвіду зарубіжних країн

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

*Зразок титульного аркуша есе (реферату)*

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби

Кафедра глобальної та національної безпеки

**ЕСЕ (РЕФЕРАТ)**

«\_\_\_\_\_»

Студента (студентки)

\_\_\_\_\_  
(прізвище, ім'я, по-батькові,  
підпис)

Викладач: \_\_\_\_\_  
(посада, науковий ступінь, наукове звання, прізвище, ім'я,  
по-батькові, підпис)

Дата реєстрації роботи  
викладачем

## **Навчальне видання**

**Написання кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня вищої освіти  
«бакалавр», курсових робіт, аналітичних записок,  
есе та рефератів**

Навчально-методичний посібник

**Укладачі:**

**СИТНИК Григорій Петрович**  
**КЛИМЕНКО Наталія Григорівна**  
**Орел Марія Григорівна**